

A-235

A. V. JEFIMOV

UUSAEG

1789—1870

I VIHK

rw-1721

RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“
TALLINN 1944

57-258
A. V. JEFIMOV

UUSAEG

1789—1870

ÕPPERAAMAT KESKKOOLI
IX KLASSILE



RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS”

TALLINN 1944

UUSAEG

1870-1871

RAAMATUKOGU

22421658

1871-1872

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Ladumisele antud 13. XII 1944. Trükiarv 3300. Trükipoognaid 5. Trükkimisele antud 24. XII 1944.
MB-01021. Trükikoja tellimise nr. 3460. Trükikoda „Kommunist“ Tallinn, Pikk 2.

Euroopa ja Põhja-Ameerika XVIII sajandi lõpul ja XIX sajandi algul.

1. PEATÜKK.

EUROOPA ENNE KODANLIKKU REVOLUTSIOONI PRANTSUSMAAL.

Võitlus esikoha pärast maailmas. Inglismaa tõus. XVI saj., pärast suuri maadeavastusi, olid Hispaania ja Portugal maailma tugevaimad riigid. Nad valdasid määratu suuri asumaid, mis andsid palju kulda. Need olid rikkad, võimsad riigid võitmatu laevastiku ja kohutavate sõjavägedega. Aga XVIII saj. lõpuks muutus seisukord. Ühenduses Madalmaade lahkulöömisega ja kaubanduskeskuste nihkumisega sinna jäid Hispaania ja Portugal ikka enam maha ja nõrgenesid. Nad kaotasid tunduva osa oma asumaadest.

Pärast Madalmaade revolutsiooni võis näida, et esikoht läheb kindlasti Madalmaade kätte. Tõepoolest, esimesel ajal pärast revolutsiooni ja Hispaaniast lahkulöömist oli Madalmaadel väga rikkaid asumaid ja erakordselt laialdasi kaubasuhteid. Madalmaade mere meestest kõneldi, et need olevat „mere-voorimehed“, kes veavad kõigi maade kaupu maailmas. Aga säärane seisukord ei kestnud kaua. Hispaanial osutus korraga kolm „pärijat“. Võitlusse esikoha pärast maailmas astusid peale Madalmaade veel Prantsusmaa ja Inglismaa.

Inglismaa tugevnemisel oli suure tähtsusega revolutsioon, mis tasandas teed tööstuse ja põllumajanduse kiirele arenemisele ja, tehes lõpu feodaalmõisnikele toetava kuninga piiramatule valitsusele, viis võimule kodanliku parlamendi.

Inglise kodanliku revolutsiooni ajal alustas Cromwell sõda Madalmaadega. Hollandlased purustati Inglise laevastiku ja sõjavägede poolt. Pärast seda algas kestev ja visa võitlus Inglis- ja



Londoni sadam — XVIII saj. graviür.

Prantsusmaa vahel, kus ülekaal oli Inglise poolel. Viimane suur sõda, nn. Seitsmeaastane sõda (1756—1763) viis Inglise otsustavale võidule ja feodaal-absolutistliku Prantsusmaa märgatavale nõrgenemisele.

1763. a. Pariisis allakirjutatud rahu järgi andis Prantsusmaa Inglismaale oma tähtsaimad asumaad Indias ja Kanadas. Need saavutused tõstsid erakordselt Inglise kaubandust ja koloniaalvõimu.

INGLISMAA XVIII SAJANDI 60. JA 70. AASTAIL.

Kapitali kuhjumine. Juba XVII saj. kodanliku revolutsiooni ajast Inglismaal kehtivad „navigatsiooni aktid“ soodustasid samuti Inglise kaubanduse õitsengut. Määratu suurt kasu andis kauplemine orjadega. Suuri kapitale koondus maaomanike kätte, kes ajasid talupojad maalt minema ja võtsid nende maad endi kätte.

Inglise asumaade asustamine toimus kiiresti — sinna asus elama hulk talupoegi, kes olid kaotanud oma maad „tarastamiste“ tagajärjel. Need asumaad moodustasid tähtsa turu Inglise tööstusele.

Asumaade riisumise arvel tekkis Inglismaal suuri kapitale. Juba XVII sajandist hakatakse Inglismaal asutama kaubanduslikke ja tööstuslikke osühinguid purjeriide ja püssirohu valmistamiseks tarvismineva salpeetri tootmiseks, samuti ühinguid kaevanduste kasutamiseks.

„**Tarastamised**“. **Põllumajandus**. Samal ajal oli Inglismaal rohkem kui üheski teises riigis üleliigset tööjõudu. Seoses villatööstuse arenemisega algas XV sajandi lõpust kogukondlike maade jagamine. Karjamaad piirati taradega. „Tarastamised“ soodustasid talupoegade (yeoman'ite) laostumist. Inglise kirjanik Goldsmith kirjutas selle kohta nõnda: „Armas lahke küla, vaimustavaim kogu orus . . . , tühjus annab kurva ilme sinu rohelusele: üks isand haaras endale kõik mõisad . . . ja, värisedes ning taganedes kiskja käe eest, sinu lapsed jätavad maha kodukoha ja lähevad ära kaugele, kaugele.“

Tuhanded kehvikud, pauper'id, kes olid kaotanud maa ja ulaluse, rändasid tööd otsides tolmuseil teedel ja linnatännavail. Endisi väikeperemehi (yeoman'eid) ja väikerentnikke asendasid nüüd suurperemehed, gentry'st mõisnikud, kelle juures töötasid sulased. Kõige suuremad maaomanikud — lordid — ei juhtinud majapidamist tavaliselt ise, vaid andsid maa suurte tükkidena rendile farmereile, kes samuti palkasid tööle sulaseid.

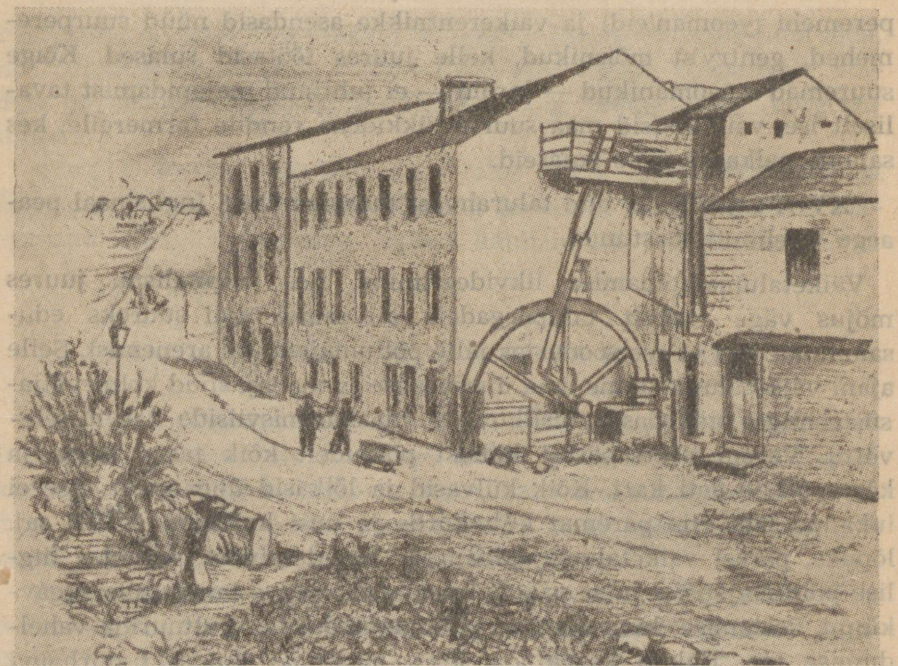
XVIII saj. lõpuks olid talurahvast maaomanikud Inglismaal peaaegu täielikult laostunud.

Väiketalumajapidamise likvideerimine, mis kapitalismi juures mõjus väga raskelt talupoegadele, oli samal ajal suureks edusammuks, sest et see soodustas jälle põllumajanduse arenemist. Selle ajani väiketalupidamine oma üleribasuse ja mahajäänud kolmeväljasüsteemiga pidurdas täiuslikumate määharimisviiside tarvituselevõttu. Varem võeti pärast lõikust põldudelt kõik tarad maha ja kõrrepõllule aeti kari. Kõik külvasid ja lõikasid üheaegselt. See ei lubanud läbi viia paremat külvikorda ja uusi kultuure. XVIII saj. lõpuks, pärast väiketalumajapidamiste likvideerimist, saavutas Inglise põllumajandus juba esikoha maailmas, võttes tarvitusele sügavkünni, äestamise, kunstväetise, põllumajanduslike kultuuride vaheldumise jne. Hakati kasvatama kogu maailmas kuulsaid durham'i lehma ja härgi ja rasvaseid jorkširi sigu.

XVIII saj. kasvasid linnad nii kiiresti, et põllumajandus ei suutnud neid küllaldaselt varustada toodetega. XVIII saj. lõpust peale hakkab Inglismaa sisse vedama vilja.

Tööstus. Pärast rea riikide vallutamist Indias hakati seal Inglismaale vedama hulgaliselt odavat ja ilusat käsitsi värvitud siiti. Kaupmehed ja Inglise ajalehed tõstsid siis kampaania sisseveetavate siitside vastu, mis võistlesid Inglise omadega. See andis omakorda tõuke ketramise ja kudumise täiendamiseks Inglismaal endal.

Seks ajaks olid tsunftid Inglismaal tugevasti langemas. Ühed käsitöölised töötasid iseseisvalt (tavaliselt aitasid töö juures naine ja lapsed) ja müütasid kaupa turul; teised töötasid ülesostjale, näiteks kudusid kaupmehele tellimise peale kalevit temale kuuluvast villast, vahel ka tema telgedel. Olgugi et nad jätkasid veel töötamist oma kodus, muutusid nad aga tõeliselt juba palgatöolisteks. Nii näiteks



Inglise esimesi aaurajool töötavaid vabrikuid.

jagas Nottingham's 50 sukakauplejat kodudesse laiali 1200 kudumismasinat.

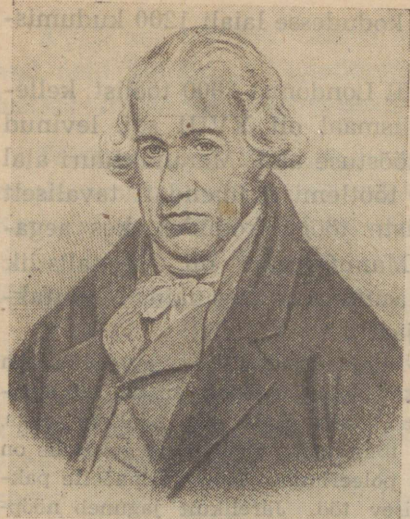
1790. a. oli kellelgi James Pilgrim'il Londonist 2000 töölist, kelledest enamik töötas oma kodus. Inglismaal oli XVIII saj. levinud kapitalistlik manufaktuur, eriti villatööstuse alal. Manufaktuuri alal (sõna manufaktuur tähendab käsitsi töötlemist) ühendati tavaliselt palgaliste tööd töökodades käsitöölise tööga kodudes, kes aegamööda muutusid palgatöolisteks. Manufaktuur oli kapitalistlik tootmisviis, mis rajanes käsitööle, kasutamata masinaid. Manufaktuuri alal valitses suurel määral tööjaotus.

Nõnda kirjeldas XVIII saj. suurim majandusteadlane inglase Adam Smith tööjaotust nõõpnõelatööstuses: „Üks tööline venitab traati, teine tassandab seda, kolmas lõikab, neljas teritab, viies treib otsa peakese jaoks. Peakese töötlemine omaette koosneb 2—3 toimingust. Eriliseks tegevuseks on tema otsapanek, järgmiseks — nõõpnõela poleerimine. Isegi nõõpnõelte pakkimine paberisse on hoopis eriline, iseseisev töö. Järelikult jaguneb nõõpnõela valmistamistöö umbes 18 eri käsitoimingusse.“

Manufaktuuril oli see peapuudus, et käsitehnika oli vähetootlik. Manufaktuur ei saanud kiiresti suurendada oma toodangut ja anda küllaldaselt kaupu asumaadele ja Inglismaale endale.

Masinate leiutamine. XVIII saj. lõpul, suure tööstusliku ja kaubandusliku tõusu olukorras, üha enam kasvava kaubanõudmise ajal, leidis Inglismaal aset tohutu suure tähtsusega sündmus: seal leiutati masinaid ja tekkis vabrikuid sadade ja hiljem tuhandete palgaliste töölistega. Inglismaal hakkasid kujunema uued ühiskondlikud põhi-klassid: tööstusliku kodanluse klass ja tema tulevane hauakaevaja — proletariaat.

Kõigepealt ilmusid masinad noorde puuvillatööstusse, kus polnud veel suutnud tekkida kitsendavaid tsunftipiiritlusi. 1765. a. leiutas kangur Hargreaves ketrusmasin, mille ta nimetas oma tütre auks „Jenny'ks“. See ketrusmasin ketras korraga 16 lõnga. Töö, mida varem tegid inimsõrmed, tõmmates ja keerutades puuvillakiude, toimus nüüd masina abil. Leiutati ka mehaanilised kudumisteljed. Nüüd töötas ühe vabriku mitmekordses ehitises 200—300 ja isegi kuni 600 töölist. Esimene vabrik ehitati 1771. aastal osava tegelase juuksur Arkwright'i poolt, kes oli varastanud võõra leiutise. Esimesis vabrikuis pandi masinad liikuma vesirataste abil, seepärast ehitati vabrikud ainult jõekaldaile.



James Watt,
täiendatud aurumasina leiutaja.

1784. a. viis Glasgow' ülikooli laborant Watt, kes tundis kolme võorkeelt — prantsuse, saksa ja itaalia — ja oli läbi lugenud hulga raamatuid tehnika alal, lõpule täiendatud aurumasina leiutise, mille kallal ta oli palju aastaid töötanud. Oma leiutise kohta kirjutas Watt: „Meie kanali kaldale on vaja ehitada tehas, mis varustaks kogu maailma kõigis võimalikes suurustes masinatega.“ Nüüd hakati vabrikuid ehitama mitte ainult jõekaldaile, vaid mistahes kohtadele.

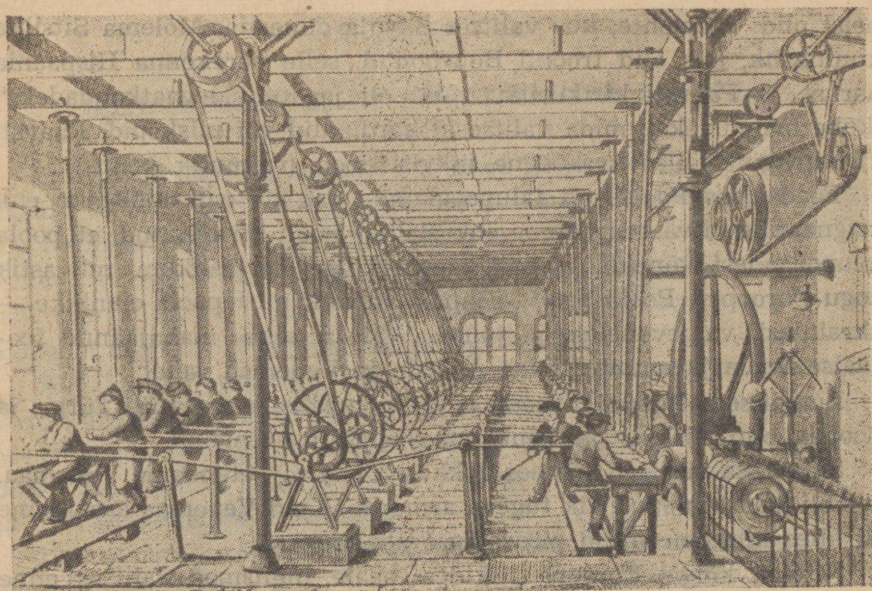
Juba mõni aeg enne Watt'i leiutas iseseisvalt ja ehitas viimisteldud aurumasina geniaalne vene iseõppija, uurali mehaanik Ivan

Polzunov. Ta masin töötas hästi, aga pärisorjuse-aegsel Venemaal, kus käeline töö oli odav, ei võetud niipea aurumasinaid tarvitusele.

XVIII sajandil õpiti Inglismaal sulatama malmi mitte puusöe, vaid koksi abil. Algab hoogus kivisöe tootmine: selle transportimiseks ehitatakse kanaleid. Ehitatakse malm- ja raudsildu.

Nii tekkis Inglismaal XVIII saj. lõpul suur kapitalistlik masinatööstus. XIX saj. avanes Euroopas inglise kaupadele hoopis laialdasem turg kui varem, sellest hoolimata, et Euroopa riigid panid kehima kõrged tollitariifid. Tunduv osa Inglismaa tööstustooteid leidis turu asumaades. Seks ajaks täiendub uus masinatehnika Inglismaal ja juurdub ikka rohkem tööstuses ja osaliselt ka põllumajanduses.

Masinate ja vabrikute ilmumine XVIII saj. lõpul Inglismaal, aga mitte mõnel teisel maal, seletub sellega, et seal varem kui teistes maades kõrvaldati need tõkked, mis takistasid kapitalismi arenemist. Eriti suurt osa etendas selles suhtes kodanlik revolutsioon XVII saj. Seal leidis suuremal määral kui teistes Euroopa riikides kapitale ja tööjõudu ning arenenud manufaktuurtööstust.



Laste töö vabrikus.

FEODAAL-ABSOLUTISTLIKU KORRA VALITSEMINE EUROOPA MANDRIL.

Võrdleme Inglismaad Euroopa mandri riikidega. Prantsusmaal, kus veel valitses feodaal-absolutistlik kord, olid kehtimas sisetollid ja kitsendavad tsunftimäärused. Talupojad olid mõisnikkude ja kuninga ametnike maksuvõtmise läbi täiesti vaesunud, põllumajandus oli languse seisukorras.

„Püha Rooma keisririigi“ feodaalseis riikides oli kapitalismi arenemine eriti raskendatud Saksamaa killunemise pärast 300 iseseisvaks ja üle 1 000 pool-iseseisvaks riigiks. „Püha Rooma keisririigis“ oli keisri võim tähtsusetu. Tegelikult käsutasid selles riigis Austria ja Preisi, kellede mõju XVIII saj. kasvas tunduvalt.

Aga kui Saksa riikidel oli vähemalt näiliseltki ühenda-
vaid organeid (keiser ja riigipäev, mis tuli kokku Regensburgis), siis Itaaliat peeti veel suuremal määral „organiseerimatuks“ territooriumiks. Itaalia riigid polnud millegagi endi vahel ühendatud. Suurimad

neist olid: Piemonte, kus valitses Savoja dünastia, Mõlema Sitsiilia kuningriik, kus olid troonil Bourbon'id, selle perekonna Hispaania harust, ja Paavsti kirikuriik, mis oli jagatud „legaatkondadeks“ (kubermangudeks), mida valitsesid kardinalid või piiskopid. Paavsti kirikuriigis möllas keskaegne inkvisitsioon (vaimulik kohus).

Feodaalses Poolas oli talupoegkond pan'ide (suurmõisnike ehk magnaatide ja väikemõisnike ehk šlahta) poolt nii rõhutatud, et poola talupoegadest kõneldi, et nad olevat kõige kerjuslikum rahvastik kogu Euroopas. Poola pan'id rõhusid karmilt mittepoola elanikke — ukrainlasi, valgevenelasi ja juute. 1772. a. algas mahajäänud feodaalse Poola jagamine Preisi, Austria ja Venemaa vahel.

Langusse sattunud Hispaanias ja Portugalis, aga samuti Türgis ja Rootsis olid tööstus ja kaubandus nõrgalt arenenud.

Suurt osa maailma ajaloos hakkas XVIII saj. etendama Venemaa. See oli määratu suur riik tugeva armeega. Kuid Venemaa arenemine oli alles kinni needitud pärisorjuse ahelatega.

Niiviisi kõigis Euroopa riikides peale Inglismaa valitses enne XVIII saj. kodanlikku revolutsiooni veel feodaal-pärisorjuslik kord.

Inglismaa oli eesrindlikem riik Euroopas mitte ainult oma majandusliku arenemise, vaid ka oma poliitilise korra poolest. Seal tuli XVII saj. võidule parlamentlik kord. Inglismaal oli küll kuningas „troonil, aga ei valitsenud“. Valitses kõikvõimas parlament, kelle kohta tekkis isegi kõnekäänd, et ta „võib teha kõike, ei või ainult muuta meest naiseks ja naist meheks“. Inglise kuninga George III (1760—1820) katsed võidelda parlamendiga viisid kuningavõimu täielikule lüüasaamisele.

Erinevalt Inglismaast oli enamik Euroopa mandri riike absolutistlikud, isevalitsuslikud monarhiad. Prantsusmaal, Venemaal, Austrias, Preisil, Türgimaal ja Hispaanias valitsesid isevalitsuslikud monarhiad.

Mõned Euroopa riigid olid aristokraatlikud vabariigid, kus võim pärandus rikaste sugukondade esindajaille, näiteks Veneetsia, Genua vabariik ja Madalmaad.

Veidi enne Prantsuse revolutsiooni ilmus maailmakaardile noor ookeanitagune vabariik — Ameerika Ühendriigid. Selles vabariigis, mis koosnes üksikuist, omavahel lõdvalt seotud vabariikidest, kuulus poliitiline võim mitte enam aristokraatidele, vaid kapitalistidele.

ISESEISVUSSÕDA JA ÜHENDRIIKIDE LOOMINE.

Asumaad Põhja-Ameerikas. Esimesed väljarändajate rühmad siirdusid Põhja-Ameerikasse juba XVI saj. algul. Nad lootsid seal, nagu Kesk-Ameerikaski, leida kulda. Aga nad pettusid. Põhja-Ameerika Atlandi rannikul tol ajal nad kulda ei leidnud. Esimeste väljarändajate elu oli raske. Palju suri malaariasse ja troopikahaigustesse, mõnedel aga tuli pöörduda tagasi Euroopasse.

XVIII saj. lõpuks oli Põhja-Ameerikas kõige enam asumaaid inglasterlastel; alguses inglased tõrjusid välja hollandlased, siis prantslased, Madalmaade asumaa „Uus-Amsterdam“ okupeeriti 1664. a. inglaste poolt. See asumaa kingiti Inglise kuninga vennale York'i hertsogile ja teda nimetati New York'iks.

1763. a. kindlustasid inglased endile prantslaste käest vallutatud Kanada.

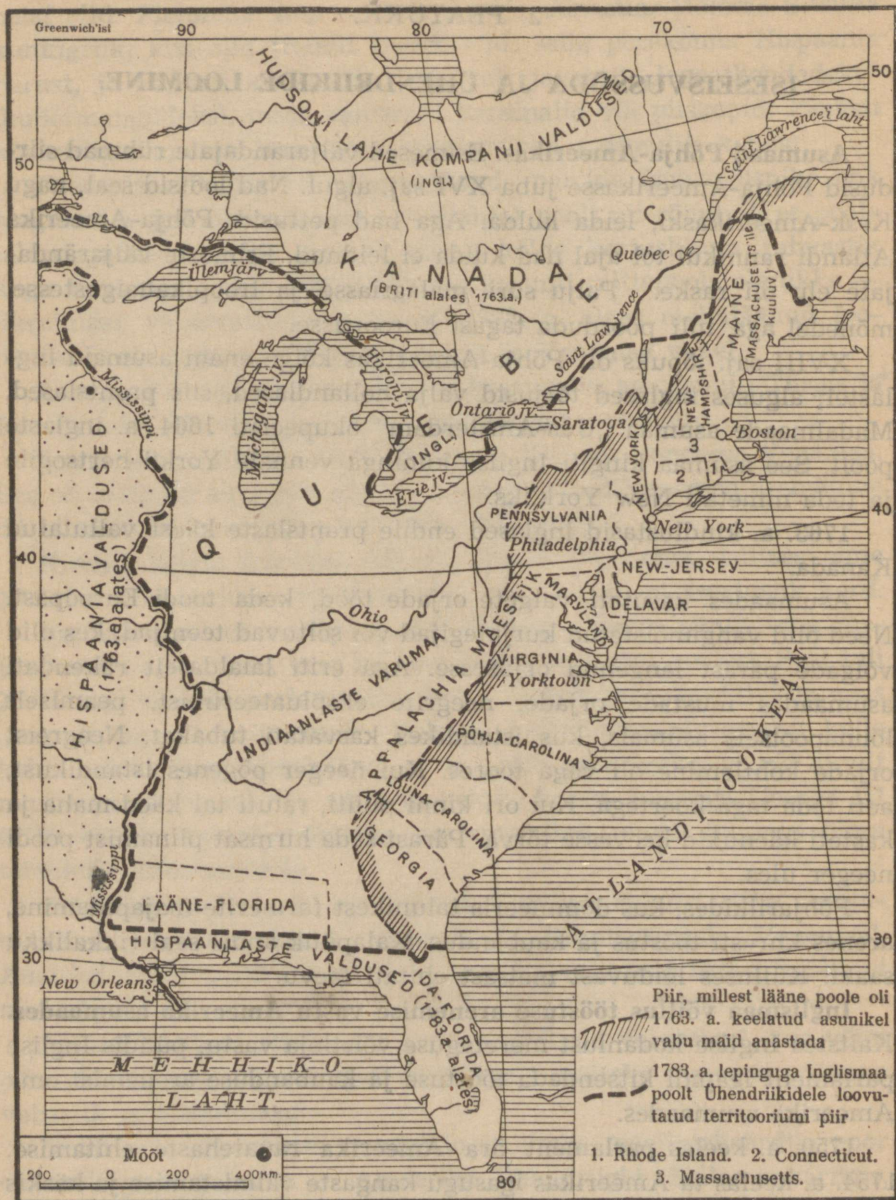
Asumaades kasutati valgete orjade tööd, keda toodi Euroopast. Need olid vangimõistetud kurjategijad või sõltuvad teenijad, kes olid võlgade pärast langenud orjusesse. Aga eriti laialdaselt rakendati asumaades mustade orjade, neegrite ekspluateerimist, peamiselt lõunapoolseis asumais, kus istandikes kasvatati tubakat. Neegreist orjade kohtlemine oli väga toores. Kui neeger põgenes istandikust, aeti teda taga koertega. Kui ori kinni püüti, raiuti tal käed maha ja kasteti käenukid keevasse tõrva. Pärast seda hirmsat piinamist poodi neeger üles.

Põhjariikides, kus domineeris talunikest farmerite majapidamine, arenes kiiresti tööstus ja kaubandus. Kalapüük andis seal rikkalikku saaki. Külluses leiduvast metsast ehitati laevu.

Inglismaa võitlus tööstuse arenemise vastu Ameerika asumaades. Kaitstes Inglise kodanlust meretaguse võistleja vastu, püüdis Inglise parlament igapidi kitsendada tööstuse ja kaubanduse arenemist oma Ameerika asumaades.

1750. a. keelas parlament ära Ameerika rauatehaste ehitamise. 1754. a. keelas ta Ameerikas igasugu kangaste valmistamise ja käskis neid valmilt sisse vedada Inglismaalt.

Farmerite-kehvikute ja tööliste keskel tekkis pahameel, kui Ing-



Inglise asumaad Põhja-Ameerikas iseseisvussõja ajal.

lise kuningas a. 1763 keelas ümberasumise läänepoolseis maadesse. Kolonistid haarasid varemgi suurnike maid ja tõusid üles koloniaalsete võimude vastu. Nüüd muutus rahulolematuus üldiseks.

1763. a. anti välja tempelmaksuseadus. Tempelmaksuga maksustati kõik kaubatehingud; isegi iga ajalehenumber koormati kõrge maksuga. See maks pidi lasuma raske koormana rahval. Katse tempelmaksuseadust kehtima panna kutsus välja rahva ülestõusu Bostonis ja teistes linnades. Tempelmarke müüvaid ametnikke määriti tōkatiga, veeretati sulgedes ja veeti pikkadel ritvadel kõrvulukustava pannipōrina saatel möōda Bostoni tänavaid. Vastupanu oli niivōrd üksmeelne, et Inglise valitsus tūhistas tempelmaksuseaduse. Kuid parlament seadis varsti sisse uusi makse ja saatis Ameerika asumaisse veel rohkem vägesid.

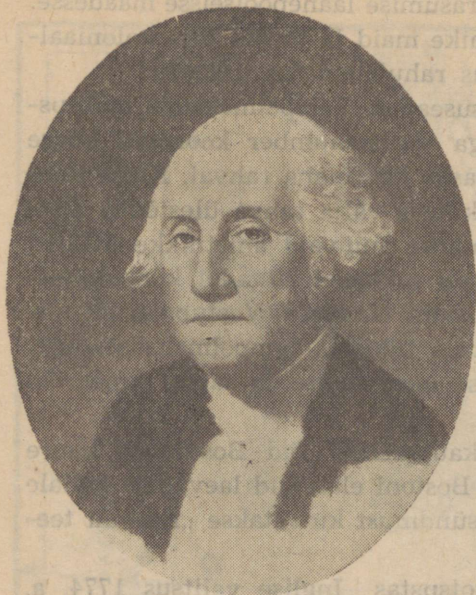
Iseseisvussōda. Kui inglise kaupmehed tōid Bostonisse suure hulga maksustatud teed, tungisid Bostoni elanikud laevadele kallale ja viskasid teekastid vette. Seda sündmust kutsutakse „Bostoni teejoomiseks“ (detsembris 1773. a.).

Karistuseks vastupanu eest otsustas Inglise valitsus 1774. a. sulgeda kauplemiseks Bostoni sadama. See kutsus asumaades esile suure pahameeletormi.

Samal 1774. a. saatsid Ameerika asumaad oma esindajad Philadelphia kongressile. See kongress palus aupaklikult kuningat kõrvaldada kaubanduse ja tōöstuse kitsendused ja samuti koloniste mitte maksustada panistega ilma nende nõusolekuta. Vastuses kuningas nõudis asumaade täielikku alistumist, seletades, et nad olevat mässu-seisukorras.

1775. a. algas sõjategevus Inglise kuninga vägede ja Ameerika kolonistide vahel.

Alguses mõtlesid kolonistid, et sõja alustas mitte kuningas, vaid tema ametnikud Ameerikas. Igal hommikul palvetasid ülestõusust osavõtnud ameeriklased kuninga eest, siis läksid võitlema kuninga vägede vastu. Kuid sõda jätkus. 4. juulil 1776. a. võttis kongress vastu „Sõltumatusdeklaratsiooni“, mis oli koostatud oma aja eesrindlikema demokraadi Jefferson'i poolt, kes oli vabaks lasknud oma orjad. Selles deklaratsioonis kuulutati Inglismaast lahkulōõmist ja öeldi: „Kõik inimesed on loodud üheväärseina. Kōigile neile on looja kinkinud mõningaid vōõrandamatuid õigusi, mille hulka kuuluvad: elu, vabadus



George Washington.

George Washington (1732—1799).

Kolonistide vägede seisukord oli raske: inglased vallutasid lahku löönud asumaade pealinna Philadelphia. Käreda pakase käes tuli Ameerika patriootidel talvitada lagedal väljal. Oli puudus relvadest, rahast, jalanõudest, riietest. Vaevaga saavutas Washington distsipliini armees, mis koosnes vahvaist, kuid õpetamata farmereist ja käsitöolistest. Pealegi leidis inglastel Ameerika asumaades endisi liitlasi. Vabaduse ja iseseisvuse eest võitlevate kolonistide vastu astusid välja inglased — rikkad maaomanikud, orjapidajad ja kuninga ametnikud, kes elasid Ameerikas.

Oma armee suurendamiseks sai Inglise kuningas George III lepingu alusel Saksa vürstidelt umbes 30 000 sõdurit pärisorjadest, keda ta saatis Ameerikasse. Ta tahtis palgata Venemaalt Katariina II-lt veel 20 000 sõdurit. Kuid Venemaa ja Inglismaa pineva vahekorra ja Pugatšev'i juhitud äsjase talupoegade liikumise tõttu keeldus tsaarina sõdurite saatmisest Ameerikasse.

Venemaa eesrindlikud mehed — Radištšev ja teised tervitasid ameeriklasi, kes võitlesid iseseisvuse ja vabariigi eest.

Samal ajal ruttas Ameerika kolonistidele appi hulk vabatahtlikke Euroopast; nende hulgas olid 20-aastane prantsuse ohvitser La Fayette, kes omal kulul saatis tee laeva sõjaväesalgaga, ja noor Saint-Simon, kes hiljem sai kuulsaks oma ühiskonna ümberkujundamise plaanidega.

Sõja esimesil aastail püüdis Inglise valitsus piiramise ja näljutamisega vallutada ülestõusu peakollet — põhjapoolseid asumaid. See kavatsus ei õnnestunud; piirama saadetud Inglise armee purustati. Siis viisid inglased sõjategevuse demokraatlikest põhjapoolseist asumaist lõunasse, kus peremeesteks olid inglise aristokraatidest orjapidajad. Kuid siingi tabas inglasi ebaõnn. Eriti edukaks muutus ameeriklastele sõda pärast seda, kui nad, kasutades kahe koloniaalriigi, Inglise ja Prantsuse vana vaenu, said relvastatud abi Prantsusmaalt (1778). Kolonistid rakendasid edukalt partisanisõja taktikat ja purustasid Prantsuse vägedel toetusel kuninga palgalise armee.

1781. a. alistusid Inglise peajõud Washingtonile Yorktown'i all Virginia osariigis. Järgmisel aastal töötati Versailles's välja rahu tingimused (leping ise kinnitati 1783. a.). Inglise tunnustasid asumaade iseseisvust. Nii lõppes iseseisvussõda, mida Lenin nimetas „Ameerika rahva sõjaks inglasedest röövlite vastu, kes rõhusid Ameerikat ja hoidsid teda koloniaalses orjuses...“¹

Iseseisvussõda mõjutas tugevasti eesrindlikke inimesi Euroopas. Iseseisvuse ja demokraatliku korra eest võitlevaid ameeriklasi seati eeskujuks.

Shays'i ülestõus (1786). Sõja ajal konfiskeeriti rikkailt inglasi pooldavailt maapidajailt maad. 100 000 inglasi aeti Ühendriikidest välja. Ent sõda laostas ka palju farmereid. Sõda tekitas raske riigivõla, mille valitsus otsustas panna farmerite kanda, suurendades makse. Võlgujäänud farmereil hakati maksuvõla katteks müüma karja, maju ja maad. Vastuseks sellele alustasid farmerid ja linnakehvistu, peamiselt mõnede põhjapoolsete asumaade käsitöölised ülestõusu, mida asus juhtima iseseisvussõjast osavõtnud Daniel Shays. Suure raskusega surusid Ühendriikide väed selle ülestõusu

¹ Lenin, Teosed, XXIII k., lk. 176.

maha. Demokraatliku liikumise tõus sundis Põhja kodanlust ja Lõuna orjapidajaist istandnikke tihedamini liituma. Otsustati muuta konstitutsiooni, et tugevdada keskvõimu.

Ameerika konstitutsioon. 1787. a. töötati välja uus konstitutsioon, mis põhiliselt kehtib tänapäevani. Varem oli iga osariik eri riik oma relvastatud jõudude, rahanduse ja tollipiiridega. Nüüd tugevdati keskvõimu teataval määral, kusjuures osariikidele jäeti tunduv iseseisvus kohalikes küsimustes. Täidesaatva võimu juhiks on neljaks aastaks valitav president. Tema käsutab sõjaväge ja laevastikku ja nimetab ametnikke, lühidalt, tal on määratu suuri volitusi. Esimeseks presidendiks valiti Washington.

Ameerika parlament — kongress — koosneb kahest kojast. Alamkotta, *s a a d i k u t e k o t t a*, valitakse esindajaid vastavalt iga osariigi elanike arvule. Ülemkoda — *s e n a t* — koosneb osariikide esindajaist (igähest kaks).

Uus konstitutsioon kitsendas oluliselt töörahva õigusi. Peaaegu igas osariigis oli valimisõiguste saamiseks vaja omada varandust, kas maad või kapitali. Naised ei saanud valimisõigust. Säilis orjapidamine. Orjadel ja indiaanlastel polnud kodanikuõigusi. Oluliseks kitsenduseks oli samuti nõue, et valija oleks elanud teatud aja antud ringkonnas (paiksuse tsensus), mistõttu palju juurdetulnud rahvast jäi valimisõigustest ilma.

Suuri volitusi sai ülemkohus, mis koosnes eluajaks määratavaist liikmeist. See kohus võis (ja võib praegugi veel) tühistada mistahes Ameerika seaduse, kuulutades selle vastuolus olevaks konstitutsiooniga.

Vabariikliku korra juures oli XVIII saj. lõpul Põhja-Ameerikas võimu juures blokk kaubandus-tööstuslikku kodanlust Põhjust ja orjapidajaist istandnikke Lõunast.

Iseseisvussõja ja Ühendriikide konstitutsiooni väljatöötamise ajajärgul lahenes Ameerikale väga tähtis läänepoolsete maade küsimus, kus elasid indiaanlased. Määratu suured kolonistide poolt veel asustamata maad Läänes kuulutati riigi omandiks. Indiaanlased, kes elasid neil mail, aeti sealt minema ja tõrjuti mandri sügavusse, ja kui nad osutasid vastupanu, siis nad hävitati. Need maad määrati müügile suurte tükkidena ja kõrge, kehvikuile kättesaamatu tasu

eest. XVIII saj. lõpul otsustasid kodanlus ja orjapidajaist istandnikud maaküsimuse oma huvides.

Siiski oli iseseisvussõjal ja tema põhisaavutusi kinnistaval USA konstitutsioonil suur progressiivne tähtsus. Ameeriklased said iseseisvaks; senised Inglise asumaad muutusid iseseisvaks vabariigiks. Nüüd ei saanud Inglise parlament ja kuninga võim enam pidurdada Ameerika tööstuse ja kaubanduse arengut ja keelata läänepoolsete maade asustamist. Kaotati tollimüürid endiste asumaade — nüüd osariikide vahel. Põhja osariikides keelati orjus.

3. PEATÜKK.

PRANTSUSE XVIII SAJ. (1789.—1794. A.) KODANLIK REVOLUTSIOON.

FEODAAL-ABSOLUTISTLIKU PRANTSUSMAA KRIIS.

Talupojad. Põllumajanduse langus. Prantsusmaal oli XVIII saj. lõpul 25 milj. elanikku, neist üle 23 milj. talupojad.

Prantsuse talurahvas XVIII saj. lõpul erines tublisti Inglismaa omast. Seks ajaks olid Inglismaal taluomanikud (yeoman'id) peaaegu igal pool kaotanud maad ja muutunud enamikus sulaseiks või linna-töelisteks. Prantsusmaal aga pidasid talupojad väiketalundeid mõisnikule kuuluval maal ja kandsid feodaalseid koormatisi.

Tõsi küll, pärisorjus säilis Prantsusmaal XVIII saj. lõpuks veel väheseis kohtades, kuid ikkagi jäid talupojad hulgaliste feodaalsete koormatiste kammitsasse.

Talupoeg andis osa (tavaliselt ühe veerandi) lõikusest ära mõisnikule või maksis selle hinna rahas. Teise osa lõikusest (kümnnise) võtsid talupojalt ahned papid. Kui talupoeg suri, siis ilmus mõisniku valitseja ja nõudis sisse suure maksu päranduse üleandmise puhul. Vilja või muude saaduste veo eest üle silla, kuigi see oli ehitatud talupoegade endi poolt, nõudis mõisnik — senjäär — erilist maksu. Viljajahvatamise eest härraste veskil ja leivaküpsetamise eest härraste ahjus tuli maksta eraldi. Isegi sel juhul, kui senjääril leivaahju polnudki, nõuti talupojalt ikkagi kunagi sisseseatud iga-aastast



Daniel Shays'i ülestõus.

maksu selle ahju kasutamise eest. Sild ja veski võisid kokku variseda, aga iga-aastasi makse ülevõetud ja jahvatamise eest nõuti sisse korrapäraselt.

Prantsusmaal säilis talupoegadele hulk teisigi keskaegseid koormisi. Lõbustades end küttemisega, oli senjööril õigus sõtkuda talupoja põlde, kihutades neid mööda ratsahobuseil ühes oma külaliste ja koerakarjadega. Iga mõisnik pidas tivilat. Tuvid tühjendasid talupoegade põlde, kuid talupoega, kes tappis tuvi, karistati rängasti. Säilis hulk kuigi mitte nii raskeid, kuid alandavaid koormatisi. Öösiti tuli mõisniku häärberite juures

hirmutada konni tiikidel, et senjäär saaks paremini magada. Kohtumisel mõisnikuga või tema ametnikega oli talupoeg kohustatud sügavasti kummarduma ja suudlema kätt või õlga.

Senjööri peale kaevata polnud kuhugi. Kohut mõistis mõisnik ise või tema poolt määratud kohtunik. Kohtutes kasutati piinamist.

Talupoeg oli sõltuv mitte ainult oma senjöörist. Ta oli koormatud raskete maksudega ka kuningavõimu kasuks. Talupoeg maksis panist (taille) varanduselt, peale selle veel täiendavalt sissetulekumaksu (kahekümnist), niinimetatud kuningamaksu. Seda oli veel vähe: oli veel olemas peamaks (kapitatsioon). Peale otseste maksude rõhusid talupoega ka veel kaudsed maksud.

Suur maks oli sisse seatud ka soola tarvitamisele. Et talupojad ei loobuks ülemäära kallist soolast, olid nad kohustatud seda ostma



Talupoegade eksploatimine — karikatuur.

mitte vähem kui 7 naela aastas inimese kohta „keedupoti ja soolapotsi“ jaoks, s. t. toidu jaoks tarvitamiseks. Soolamiseks ja karja tarvis pidid talunikud soola ostma eraldi. Et talunikud mitte ei ostaks konterbandisoola, saadeti kaupmehed-salakaubamüüjad 9 aastaks galeeridele, s. t. summitööle sõudjaina, keda kinnitati ahelatega pingi külge. Teiskordse tabamise puhul poodi konterbandisoolaga kaupleja üles. Julmalt karistati ka talunikke, kes olid ostnud maksustamata soola.

Erilised relvastatud valvesalgad kihutasid talupoegi minema neilt kohtadelt, kus nad võisid ise saada soola.

Kõrge maksuga oli koormatud vein. Prantsusmaa kohta, kus on palju viinamarjaistandikke ja mis on kuulus oma veinide poolest üle kogu maailma, osutub see maks eriti tähtsaks. 27 000 aktsiisivalvurit soris talunike keldreis, mõõtis vaate, luges pudeleid. Piiripunktides nad otsisid läbi läbikäijad ja läbisõitjad.

Mitte vähem kui 1,5 milj. talupoega langes Prantsusmaal kerjuste tasemele. Nad hulkusid ringi ja elatusid varastamisest. Suured teed kogu Prantsusmaal polnud vabad röövlite ohust.

Keegi piiskop kirjutas veidi aega enne revolutsiooni:

„Rahvas meie külades elab kohutavas vaesuses, tühjes hurtsikuis, voodita ja lauata. Enamikul ei jätku isegi peatoitu — rukkijahu ja kaera — pooleks aastaks. Ja sellestki toidust peavad talupojad ja nende lapsed loobuma, et maksta makse.“

Kui talupoeg ei suutnud maksta makse, siis müüdi võla katteks ära ta kari ja riistad. Maksuvõlad kasvasid aga edasi.

Niisuguste tingimuste juures langes talumajandus. Näljaaegu oli alatasa, isegi saagiaastail. Talupoegade ülestõusud kordusid aastast aastasse. Ringkondade sõjaväejuhid, kubernerid, surusid need ülestõusud sõjaväe abil maha, aga ei suutnud saavutada nende lakkamist.

Talupoegade kihitumine. Talupoegade üldise laostumise ja vaesumise juures eraldusid nende hulgast rikkad suurtalunikud. Kasutades ära enamiku talupoegade rasket seisukorda, andsid rikkad kõrgete protsentidega laenu ja võtsid hiljem võla katteks talupoegadelt ära karja ja maa. Prantsusmaa keskrajoones oli keskmiselt 17% maata talupoegi, kuid üksikuis rajoones oli neid üle poole.

Tsunftid, reglementatsioon. Prantsusmaa tööstus jäi ka tugevasti maha Inglise omast. Ta põhivormiks oli tsunftikäsitöö. Käsitöölised

elasid tervete kvartaalide kaupa: kivitöölised, lihunikud, värvijad, rätsepad. Meister parukas istus töökojas erilisel kõrgemal kohal ja jälgis selle ning õpilasi.

Töö tsunftitöökojas algas ja lõppes lähima kiriku kellahelina järgi.

Õppima asuja pidi maksma makse: kirikule, tsunfti kasuks, kostitamiseks, dokumentide valmistamise eest, kokku 500 livre'it (1 livre — umbes 37 kuldkopikat). Seitse aastat õpilane mitte ainult ei saanud tasu töö eest, vaid maksis ise meistrile õpetuse eest. Siis ta sai selliks ja sai väikese töötasu. Aga et saada meistriks, tuli teha eeskujulik töö (chef-d'oeuvre), näiteks puusepal tuli teha nikerdatud keerdtrepp. Peale selle tuli veel maksta suuri makse: dokumendi saamiseks meistri nimele, kuningamaksu, politseimaksu ja muid makse, kokku kuni 5000 livre'it.

Üle 1—2 õpilase meistril ei tohtinud olla.

Tsunftidele vaadati Prantsusmaal juba ammu peamiselt kui kuningavalitsuse tuluallikale. Terve armee inspektoreid ja valvureid valvas maksude sissenõudmise järele tsunftidest. Tsunftid omakorda suurendasid õpilastelt ja sellidelt võetavaid makse.

Tsunftlik käsitööstus, kus kõik saadused valmistati kindlate eeskujude järgi ja täpselt kindlaksmääratud hulgal, ei suutnud rahuldada turgu. Tsunftid muutusid piduriks tööstuse arenemisele.

Kitsendavad määrused jälitasid käsitöölisi ka turul. Palju kindlaksmääratud eeskujudele mittevastavaid tooteid hävitati. Üks müügiinspektoreid kirjeldas, kuidas hävitati tooteid, mis olid valmistatud kuninga käskudega ettekirjutatud käskkirjade vastu:

„Nägin, kuidas hommikul lõigati tükkideks 100 kangast lõuendit ja ka levit. Vaatasin seda tegevust pealt iga päev mitme aasta jooksul. Kõike seda tehti seaduste põhjal ja ministri käsul. Miks? Ainult sellepärast, et riie oli ebatasane või kootud valesti.“

Sagedasti hävitati ka hästikootud riie. See juhtus, kui käsitöeline ei maksnud inspektorile altkäemaksu.

Pariisi käsitöölised, sellid ja õpilased, Pariisi eeslinnade kehvistu, olid rõhutatud maksude ja kitsendustega. Nii oli lugu ka teistes tööstuskeskustes.

Arvestades seda, et linnades säilisid tsunftid oma kitsendavate määrustega, hakkasid kaupmehed andma tellimisi küladele. Nad ja gasid talukehvikule tooraineid ja said vastu valmissaadusi. Säärane külätööstus sai revolutsiooni-eelsel Prantsusmaal hiiglaleviku osaliseks.



Prantsusmaa enne 1789. a. revolutsiooni.

Suurettevõtted. Prantsusmaal oli ka suurettevõtteid, nimelt töötas Anzin'i söekaevandustes, mitte kaugel Lille'ist, Austria Madalmaade (Belgia) piiril üle 2000 töölist. Kuninglikes portselani- ja gobelääni-(siidvaipade) manufaktuurides töötas sadu osavaid meistreid-kunstnikke.

Sedan is valmistasid suured manufaktuurid kalevit sõjaväele. Ent niisugused suurtööstused olid erandid. Tähelepandavalt arenes tööstus peamiselt neis rajoonides, millele osutasid külgetõmbejõudu Lõuna-Prantsusmaa mereäärsed kaubalinnad, nagu Gironde'is, suure

kaubanduskeskusega Bordeaux's ja samuti Marseille' ümbruskonnas. Siin toodeti kalevit, linast riiet, klaasi ja seepi nii siseturu kui ka kaubanduse jaoks Idaga.

Üksikute suurettevõtete olemasolust hoolimata oli Prantsusmaal ülekaalus väiketööstus.

Kaubandus. XVIII saj. arendas Prantsusmaa suurt väliskaubandust. Selle läbikäigud kasvasid selle sajandi jooksul 130 milj. livre'ist kuni 1080 milj. livre'ini¹. Inglismaale ja Belgiasse vedas Prantsusmaa välja tooraineid — vilja, villa, karja; Vahemere idapoolsesse ossa, Türgi valdustesse ja samuti Lääne-India asumaadesse (San Domingo'sse ja teistesse) — tööstustooteid ja toiduaineid. Hiiglakasumit andis kauplemine orjadega.

Euroopasse saadeti müügile peeni veine ja luksusesemeid (pitse, portselani, pronksilustisi, kallist mööblit jm.).

Kuid väliskaubanduse edasist arenemist segas sisetollisüsteem. Sisekaubanduse kitsendused olid suured. Riigil, senjööridel, piiskopidel ja kloostreil olid oma tollipunktid, mis võtsid tolli kaubaveo eest läbi nende valduste. 50 000 sõdurit valvas sisetollipiire, mis lahutasid ringkondi teistest. Öeldi, et on odavam tuua leiba Hiinast Prantsusmaale kui seda vedada Prantsusmaa lõunaosast põhja. Feodaalkord Prantsusmaal oli takistuseks tööstuse, kaubanduse ja põllumajanduse arenemisele.

Kuningas, vaimulik seisus, aadel. 1774. a., pärast Louis XV surma, astus Prantsuse troonile Louis XVI. See oli kangekaelne ja tige kavalpea. Poliitilistes asjades oli ta suuresti oma naise, Austria keisri² õe, valitsemishimulise, ilusa ja kõrgi Marie Antoinette'i mõju all.

Kuninglikus nõukogus Louis XVI tavaliselt tukkus. Ta kaebas, et vaimne töö teda väsitavat. Pühendades vähe aega poliitikale, oli kuningas seevastu asjatundja küttimises. Siin näiteks märkmeid ta päevikust:

„14. juulil 1789. a.³ — ei midagi.

¹ Revolutsiooni-eelsel Prantsusmaal peeti rahaarveid livre'ites. 1 livre — umbes 37 kuldkopikat.

² „Püha Rooma keisririigi“ keisri.

³ Sel juhul nagu järgmistelgi mainib kuningas päevi, mil toimusid Prantsuse revolutsiooni esimeste kuude tähtsaimad sündmused. (Autor.)

4. augustil — pödvajaht metsas, püüdsime ühe, sinna ja tagasi sõitsin ratsa.

5. oktoobril — küttisin püssiga Châtillon'i väravail, tapsin 81 tükki, mind katkestasid juhtunud sündmused.

7. oktoobril — ei midagi, lõunaks sõitsid külla minu tädid.“

Kuninga tallis oli 1857 hobust ja nende jaoks 1400 teenijat. Provintsis peeti tagavaraks veel 1200 hobust. Väljasõitudeks oli kuningal 217 sõidukit.

Kulutused õukonna ülalpidamiseks olid muinasjutuliselt suured. Ainuüksi jahikoerte toitmiseks kulutati 54 000 livre'it aastas. Tiheidais metsades Pariisi all valvas hulk jäägreid kuninga jahi jaoks tuhandeid põtru. Määratu suurtest kuludest õukonna ülalpidamiseks tunnistab kas või nii tähtsuseta tõik, et ühe aasta jooksul põletasid kuninga tädid küünlaid 216 000 livre'i eest. 4000 õukonnale ligidal seisvat aadliperekonda sai heldeid ande pensionide ja kin-kide näol.

Eesõigustatud seisused. Absolutistlikult valitsev kuningas oli tihedasti seotud maa-aadli ja rahandusliku kodanluse ülemkihiga, maksurentnike ja pankureist liigkasuvõtjatega. Esimeseks seisuseks Prantsusmaal oli vaimulik seisus, teiseks — aadel. Mõlemad seisused olid eesõigustatud. Nad olid vabastatud peaaegu kõigist maksudest. Kõik kõrgemad ametid riigis, kõik juhtivad kohad sõjaväes olid aadlike käes. Kuid ka vaimulike ja aadlike keskel oli veel mitmesuguseid kihitumisi. Rikkad, Pariisi õue juures elavad mõjuvõimsad aadlikud lugesid end hoopis kõrgemaks vaesemaist ja väheharitud provintsiaadlikest. Osa mõisnikke kasutas palgatööliste tööjõudu. Need mõisnikud olid lähedased kodanlusele.

Kihitumine toimus ka vaimuliku seisuse keskel.

Kõrgem vaimulik seisus, piiskopid (tavaliselt põlisaadlike nooremad pojad¹) omasid määratu suuri mõisu ja said kirikult sissetulekuid, mis ulatusid miljonite livre'iteni. Samal ajal said maavaimulikud võrdlemisi väikesi tulusid. Vahele erinesid külapapid eluviisilt vähe talupoja ülemkihist.

Kolmas seisus. Kõik, kes ei kuulunud kahte esimesse eesõigustatud seisusse, kuulusid kolmandasse seisusse. Kolmanda seisuse

¹ Prantsuse seaduste järgi läks kogu isa varandus pärimise teel vanemale pojale.

rõhuva enamiku moodustasid talupojad. Siia kuulusid ka käsitöölised, töölised ja linnakehvistu. Juhtiv asend kolmandas seisuses oli kodanlusel: kaupmehed, pankurid, maksurentnikud ja manufaktuüride omanikud.

Prantsuse noorde töölisklassi kuulus manufaktuurtöölisi, käsitööstuste töölisi (selle ja õpilasi), osa maa kodukäsitöölisi ja viimaks suur hulk hooajatöölisi. Kõigi nende kihtide seisukord oli äärmiselt raske. Tööpäev kestis varahommikust hilisööni. Töölisi koorimasid rasked trahvid. Väga sagedased olid manufaktuurtööliste ülestõusujuhud. Kuid tookordsed töölised ja üldse linna „alamkiht“, „plebeilised elemendid“, polnud poliitilises suhtes veel iseseisvad, nad läksid alles koos revolutsioonilise kodanlusega.

Rikastunud kodanlased võistlesid toreduselt Prantsuse suursuguste aadlikega. Nad ehtasid losse, korraldasid hiilgavaid vastuvõtte. Viimaseil aastakümneil aga enne revolutsiooni hakkasid kodanlased tähelepandaval hulgal omandama maid laostuvailt aadlikelt.

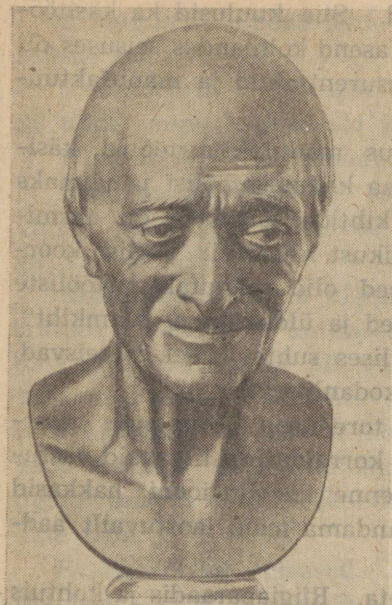
Aga poliitiliselt oli kodanlus õigusteta. Riigiaparaadis ja kohtuis olid peremeesteks kuningas ja aadlikud.

Jõukaim osa kodanlusest — maksurentnikud ja pankurid, kes laenasid riigile raha, kaupmehed, kes kauplesid asumaadega, maaomanikud, kes said kruntrenti talupoegadelt, — oli tihedasti seotud feodaal-absolutistliku korruga. Aga temagi nõudis reforme: ta tahtis ainult korda seada rahandust ja endale saavutada poliitilisi õigusi.

Kaubandus-tööstuslik kodanlus aga, kannatades kitsenduste pärast kaubanduses ja tööstuses, läks kaugemale ja nõudis konstitutsiooni. Tema silme ees seisis Inglismaa ja Ameerika eeskuju. Kodanlus, kes astus välja võitlusse feodaal-absolutistliku korra vastu, oli revolutsiooniliseks klassiks.

ÜLESTÕUSVA KODANLUSE JA RAHVAMASSIDE IDEOLOOGIA.

Voltaire. Montesquieu. Kodanluse nõudmised hakkasid silma paistma juba ammu enne revolutsiooni. Määratu suur mõju oli XVIII saj. esimesel poolel Voltaire'il ja Montesquieu'l, kes kuulusid Prantsuse kodanluse poliitiliste kirjanike vanemasse põlve.



Voltaire — Houdon'i skulptuur.

Tuntud kirjanik, keda tunnustati oma aja eesrindlike inimeste „mõtete valitsejaks“, paljude näidendite, ajalooliste tööde ja poliitiliste pamflettide autor Voltaire (1694—1778) sai kuulsaks oma vihaste ja kirklike väljaastumistega pärisorjusliku korra ja kiriku vastu. „Ta piitsutas ja kõrvetas nagu välk“ (Herzen). „Hävitage vana pettushoone“, „Sõtkuge puruks elukas“, — kutsus Voltaire üles. „Elukaks“ nimetas Voltaire Prantsusmaal valitsevat katoliku kirikut. Voltaire nõudis ususalivust, sõna- ja trüki-vabadust ja isikupuutumatust. Juba noorpõlve värsside eest sattus Voltaire Bastille'sse. Vaevalt oli ta sealt välja tulnud, kui pidi põgenema Inglismaale. Oma elu jooksul tuli tal korduvalt rännata võõrsil. Ometi ei olnud Voltaire demokraat ega revolutsionäär. Ta arvas, et „alamrahvast tuleb hoida ranges sõnakuulmises“, et lihtrahva jaoks on usk isegi kasulik, ise aga püstitas oma mõisa mälestussamba pealkirjaga „Jumalale Voltaire'ilt“.

„Kui jumalat poleks, tuleks ta välja mõelda,“ kuulutas Voltaire. Seejuures ta kinnitas, et, loonud maailma, jumal ei sega end enam selle asjusse.

Korramuutusi ootas Voltaire mitte revolutsioonilt, vaid „valgustatud kuningalt“ — filosoofilt. Voltaire pidas elavat kirjavahetust Preisi kuninga ja Vene tsaarina Katariina II-ga.

Voltaire'iga samal ajal väljaastunud Montesquieu (1689—1755), sünnilt aadlik, oli Bordeaux' parlamendi (nii nimetati Prantsusmaal kohtuid) liige. Oma peatööd „Seaduste väim“ ta kirjutas 30 aastat. Kui see ilmus päevavalgele, oli selle menu niisugune, et lähema kahe aasta jooksul ilmus sellest raamatust 22 trükki.

Millega seletada seda menu?

Idealiseerides Inglise poliitilist korda, arendas Montesquieu võimude jagamise teooriat. Ta leidis, et kuninga peaülesanne seisneb ainult selles, et jälgida seaduste täitmist, teostada täidesaatvat võimu. Seadusandlik võim peab kuuluma varandusega klasside esindajaile.

Kohtunikud aga pidid olema sõltumatud niihästi kuningast kui ka parlamendist.

Prantsusmaal tähendas XVIII sajandil võimude jagamise teooria kuningavõimu piiramise nõuet kodanluse kasuks. Ülistades Inglise parlamentlikku korda, esitas Montesquieu Prantsuse kodanlusele väljavaate saavutada samasugust mõju, nagu oli kodanlusel Inglismaal.

Entsüklopedistid. 1751. a. ilmusid Prantsusmaal kuulsa „Teaduste, kunstide ja tööstuste entsüklopeedia“ esimesed köited. Selle



Lugemine Diderot' juures (entsüklopedistid) — gravüür J. L. E. Meissonier' maali järgi.

väljaande eesotsas seisid filosoof Diderot ja matemaatik d'Alembert. Entsüklopeediale tegid kaastööd Voltaire, Rousseau ja palju teisi silmapaistvaid kirjanikke.

Selle entsüklopeedia ilmumine oli suursündmuseks. Selles oli antud Prantsusmaa mitmesuguste tootmiste — mitmesuguste manufaktuuride ja põllumajanduse — kõige üksikasjalisemaid kirjeldusi, kusjuures kirjeldati parimaid eeskujusid. Prantsuse kodanlus tahtis näidata oma saavutusi.

Aga entsüklopeedial oli ka teine, hoopis suurem tähtsus. See oli mitte ainult tööstuste entsüklopeedia, see oli samuti teaduste entsüklopeedia. Selles oli suuri artikleid, terveid teaduslikke uurimusi, milles anti vastus tolle aja teaduse ühtedele või teistele küsimustele. Entsüklopedistid süstematiseerisid kõik teadmised, mis olid korjunud XVIII saj. keskpaigani.

Peaasi aga, kogu entsüklopeedia kandis poliitilise võitluse iseloomu. Diderot ja d'Alembert kuulutasid lepitamatut võitlust katoliku usule ja võtsid armutu kriitika alla feodaal-absolutistliku korra asutised. Mitte asjata ei otsustanud kuninglik nõukogu hävitada juba esimesed entsüklopeedia köited. Selle väljaandmine pandi mitu korda seisma ja keelati ära. Kuid revolutsiooni eel ilmus siiski selle viimane köide.

Kindlalt arvustades absolutistlikku korda ja pooldades kuninga-võimu piiramist, ei nõudnud entsüklopedistid mitte sugugi selle hävitamist.

Erinevalt Voltaire'ist ja Montesquieu'ist oli prantsuse kodanlike kirjanike noorem põlv, entsüklopedistid, materialistid. Nad kinnitasid õigesti, et maailm on materia liikumine.

Olles materialistid loodusnähtuste seletamises, jäid entsüklopedistid idealistideks inimühiskonna arenemise seletamises. Nad oletasid ekslikult, et kogu ühiskondlik arenemine sõltub ainuüksi mõistuse edusammudest. Nad ei mõistnud majandusliku arenemise materiaalsete tingimuste otsustavat tähtsust, klassivõitlust.

Rousseau. Vabariigi nõude, õpetuse sellest, et võimuallikaks on rahvas ise ja et rahvas ei või kellegi kätte usaldada võimu, tõstis esile väikekodanliku demokraatia esindaja — Rousseau (1712—1778). Jean Jacques Rousseau oli šveitsi käsitöölise-kellasepa poeg. Ta sündis Genfis ja oli alatise võitluse tunnistajaks Genfi linna rikaste

aadlike-patriitside ja demokraatlike kihtide — käsitöölise ja talupoegade vahel.

Oma raamatus „Ebavõrdsuse tekkimisest“ kirjutas Rousseau: „Esimene, kellele tuli pähe mõte tarastada maatükk ja ütelda: „See on minu oma“ ja kes leidis küllalt lihtsameelseid inimesi, kes uskusid, oli tõeliseks kodanliku ühiskonna rajajaks. Kui paljudest kuritegudest, sõdadest, mõrvadest, õnnestustest ja koledustest oleks olnud inimkond päästetud selle läbi, kes, kiskunud välja teibad ja ajanud kinni kraavi, oleks kisendanud: „Ettevaatust, ärge uskuge seda pehist; te hävite, kui unustate, et maa kuulub kõigile.““

Ent Rousseau, pidades eraomandi tekkimist paheks, tunnistab selle pahe paratamatuks. Ta lepib sellega. Ta peab ainult tarvilikuks seda piirata, kuulutada lepitamatut sõda suuromanikele, kaitses igapidi väikesi.

„Ühiskonna seisukorra parandamiseks on vaja, et igapähe oleks küllaldaselt ja et kellelgi poleks liiga palju,“ kuulutab Rousseau.

Rousseau' peateoseks on tema töö „Ühiskondlik leping“. Rousseau' arvamise järgi tekivad ühiskond ja riik üksikute isikute omavahelise kokkuleppe teel ja nende ühistes huvides. Võimukandjaks — „suverääniks“ — on rahvas ise. Rousseau' ideaaliks on väikeomanike demokraatlik vabariik, kus iga perekond toodab endale kõik vajaliku.

Rousseau' teooria peegeldas väikekodanlike kihtide ja eriti demokraatlike talupojahulkade meeoleolu, kes taotlesid feodalismi hävitamist, kuid kes kartsid kapitalismi hädasid ja unistasid naiivselt neid kuidagiviisi vältida, neist pääseda, piirates suuromandit.



Jean Jacques Rousseau —
Martin'i gravüüri järgi.

J. Meslier. Louis XIV hiilgava valitsemise ajal, XVII saj. lõpul ja XVIII saj. algul, elas Prantsusmaal vaene külapreester Jean Meslier. Kangru pojana ta tundis tuliselt kaasa talupoegade kannatustele, keda rõhus nende senjoor. Ent kuulutades kristlikku õpetust alandlikkusest ja vagadusest, oli Meslier preestrina ise sunnitud osa võtma talupoegade rõhumisest. Kui Meslier otsustas kiriku vastu välja astuda, ei leidnud ta küllaldaselt jõudu, et võidelda, ja tegi oma elule lõpu, näljutades end surnuks.

Meslier'st jäi järele ta „Testament“. Selles töös ta kuulutas sõja jumalale, kuningale ja rikkaile. Meslier pani ette anda maa üldiseks kasutamiseks. Ta nõudis seda inimkonna õnne nimel.

Pöördudes rahvahulkade poole kirjutas Meslier: „Teie peate ülal mitte ainult oma kuningaid ja oma printse, teie peate sellele lisaks veel ülal kogu aadlit, kogu vaimulikku seisust, kõiki munki..., kõiki söödikuid ja kasutuid inimesi, kes üldse elavad maa peal.“

Meslier väljendas külakehvistu, puudusest rõhutatud talupoegade ja sulaste igatsusi.

Need ongi ideed, millega Prantsuse mitmesugused klassirühmad astusid revolutsiooni.

Prantsuse valgustajad XVIII sajandil — Voltaire, Rousseau jt. olid võitlejad kultuuri ja progressi eest. Seepärast kultuuri ja progressi vaenlased — saksa fašistid, okupeerides 1940. a. Prantsusmaa, valasid ümber mürskudeks suurepäraseid Voltaire'i ja Rousseau pronks-mälestussambad ja põletasid ära nende ja teiste suurmeeste raamatud.

KRIISI TERAVNEMINE. GENERAALSTAATIDE KOKKUKUTSUMINE. REVOLUTSIOONI ALGUS.

Kriisi teravnemine. Prantsusmaal, feodaal-absolutistliku korra sisemuses toimus juba ammu „... kapitalistliku elulaadi enam või vähem valmisvormide...“¹ küpsemine. Manufaktuuri alal kasutati palgalist tööd. Kodus töötavad käsitöölised muutusid ikka enam ülesostjate-manufaktuuristide orjadeks. Sagedasti, kui neil polnud enam omi tootmisvahendeid (käsitöomasinaid, tooraineid), erinesid nad palgatöolistest ainult selle poolest, et töötasid oma kodus.

¹ Stalin, Leninismi küsimused, 11. tr. 1939, lk. 111.

Ka põllumajandusse tungisid ikka enam kaubasuhted. Paljudest raijoonides moodustus küllalt arvukas sulastekiht. Muutus sagedaseks maa rentimine raha eest.

Höogsalt paisunud väliskaubandus sidus Prantsusmaad kaugete maadega. Kõigist kitsendustest hoolimata kasvas ka maa sisekaubanduslik läbikäik.

Kuid kapitalismi edasise arenemise möödapääsmatuks eelduseks oli feodaal-absolutistliku korra hävitamine. See oli revolutsiooni peapõhjuseks. Kuid oli ka rida teisi põhjusi, mis lähendasid selle saabumist. XVIII saj. lõpuks tugevnes Prantsusmaal eriti mõisnike surve.

XVIII saj. elasid suurmõisnikud tavaliselt Pariisis õukonnas. Soovides osa võtta kulukaist lõbustustest kuninga õukonnas, nõudsid nad oma talupoegadelt üha uusi rahasid. Nad palkasid erilisi teenijaid, kes sorisid mõisnike arhiivides, otsides sealt välja vanu dokumente ammugi ununenud talupoegade koormatistest, et neid nüüd sisse nõuda talupoegadelt.

See halvendas talupoegade seisukorda, kutsudes nende hulgas esile teravat rahulolematust. Sagenesid talupoegade ülestõusud. Talupoegade viletsused suurenesid 1787. a. põuast tingitud ikalduse tõttu. Siis algas nälg. Algasid talupoegade massilised ülestõusud ja linnades stiihilised näljamässud, mis ei tahtnud lõppeda.

Kaubanduses ja tööstuses tuli seisak. Laostunud maa ei saanud tarvitada palju kaupu. Suureks löögiks kaubandusele oli asjaolu, et Seitsmeaastase sõja tagajärjel oli Prantsusmaa kaotanud peaaegu kõik oma asumaad.

1786. a. sõlmis Louis XVI Inglismaaga kaubalepingu, mis oli kasulik prantsuse veinivalmistajatele ja luksusesemete tootjatele, kahjulik aga tööstureile. Selle lepinguga kergendati veini ja luksusesemete müüki Inglismaale, aga samal ajal alandati sisseveotolle inglise kaupadelt. Odavate inglise kaupade vool uputas üle Prantsusmaa. Prantsuse kaupmehed ja manufaktuuride omanikud nurisesid. Üle kaheksa tuhande prantsuse käsitöölise ja töölise jäi teenistuseta.

Rahanduskriis. Kõigele sellele tuli veel lisaks terav rahanduskriis.

Prantsuse kuningad pidasid ülal mitte ainult oma õue ja ostsid



Necker — Duplessis' portree Saint-Aubin'i gravüüri järgi.

dest. Kuningas tahtis endale osta veel ühe lossi Rambouillet'sse, selleks kulus 10 milj. livre'it. Kuninganna ei tahtnud maha jääda ja nõudis endale ka uut lossi Pariisi lähedale. See maksis 6 milj. livre'it. Samal ajal, kõige karmimaist abinõudest hoolimata, polnud enam võimalik laostunud talurahvalt välja pumbata kuigi palju raha, ja kodanlus ei andnud enam raha võlgu.

Turgot' ja Necker'i reformikatsed. Kuninga valitsusel tuli hoollega otsida väljapääsu tekkinud olukorrast. Louis XVI poolt tema valitsemise algul ametisse kutsutud energiline kindralkontrolör (raha-, kaubandus- ja samuti siseminister), tuntud majandusteadlane Turgot pani juba 1774. a. ette ära kaotada aadlike ja vaimuliku seisuse põhimine eesõigus ja kohustada neid osa võtma maksude maksimisest. Turgot pani maksma vilja vabamüügi, kaotas teoorjuse teedehitamisel, kuulutas tsunftid kaotatuks. Aga vaevalt oli Turgot need korraldused teatavaks teinud, kui ta lasti erru (1776. a.) raevustunud aadlike ja vaimuliku seisuse nõudmisel, kes visalt kaitsesid oma eesõigusi. Enamik tema reforme tühistati.

Turgot'd rahandusajjade juhina varsti asendanud Genfi pankur Necker teostas reforme juba hoopis tagasihoidlikumalt. Ta vabastas

endile losse riigi kulul, vaid maksid isegi oma sugulaste võlgu riigikassast. Riik tegi hiiglaene — 4,5 miljardit livre'it. Aga rahad raisati ära ja võlaprotsente tasuti viivitusega. Mitte saades protsente, keeldusid pankurid andmast uusi laene. Hoolimata rahanduslikest raskustest, hoolimata sellest, et riigi kulud ületasid tublisti tulud, õukonna määratu suured kulutused ei vähenenud. Kuninga vennal, d'Artois' krahvil, kes oli Prantsusmaa rikkaimaid maaomanikke, oli 32 milj. livre'it võlga. Kuningas maksis selle võla kinni riigi summa-

pärisorjad kuninga mõisades. Et natukegi vähendada riigirahade röövimist, avaldas Necker pensionide nimestiku ja riigi eelarve. Aga teda tabas samasugune saatus nagu Turgot'dki — aadlike ja vaimulike nõudmisel laskis kuningas Necker'i erru.

1787. a. kutsus Louis XVI kokku aadlike ja vaimulike esindajad, „notaablid“ (s. o. aristokraadid), ja pani neile ette nõustuda oma maade maksustamisega. Aadlikud ja vaimulikud ütlesid kuningale ära. Siis saatis kuningas laiali sõnakuulmatu kogu, kes visalt kaitses oma feodaalseid eesõigusi.

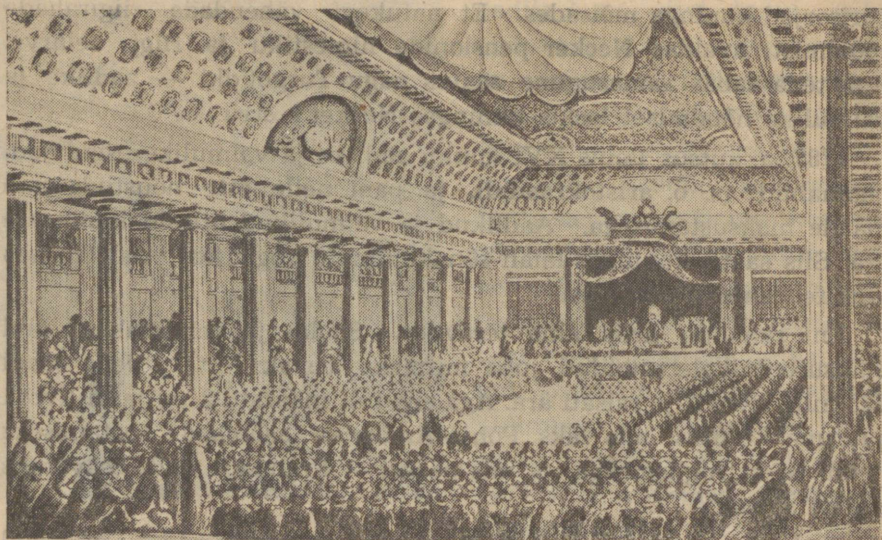
Ent rahaline kriis aina teravnes. Soola- ja veinimaksud olid maksurentnikele müüdnud juba mitmeks aastaks ette. Neilt saadi 235 milj. livre'it ja raisati ära. Aga siis tuli määratu 2 miljardi livre'i suurune kulutus, mis läks Põhja-Ameerika asumaade toetamiseks nende sõjas Inglismaaga, ja mis peaasi — Prantsuse enda osavõtuks sellest sõjast.

Kuninga ministrid kulutasid seadusevastaselt rahad, mis olid määratud invaliididele ja mis olid annetatud haiglate heaks. Viimaks pani riigikassa 1788. a. väljamaksud seisma. Riik seisis pankroti lävel.

Siis kerkis kogu oma teravuses jälle üles aadlike ja vaimulike maksustamise küsimus.

Generaalstaatide kokkukutsumine. Silmas pidades väljapääsmatut seisukorda oli kuningas 1788. a. sunnitud nõustuma generaalstaatide kokkukutsumisega, mida polnud enam kokku kutsutud 1614. a. alates. Generaalstaadid koosnesid kolme seisuse esindajaist. Louis XVI lootis saada generaalstaatidelt nõusolekut uueks laenuks ja uuteks maksudeks.

Silmas pidades seda, et aadlikud ja vaimulikud keeldusid raha andmast, pidi kuningas toetuma kodanlusele. Ta kutsus tagasi ametisse kodanluse keskel populaarse Necker'i ja otsustas anda kahekordse esinduse kolmandale seisusele. Vaimulikud ja aadlikud said õiguse saata kumbki 300 esindajat, aga kolmandale seisusele anti 600 kohta. Kuid kuningas ei teatanud, kuidas generaalstaadid peavad hääletama, seisuste või peade järgi. Juhul, kui oleks hääletatud eraldi, seisuste järgi, oleksid aadlikud ja vaimulikud, kelledest kummalgi kui seisusel oleks olnud üks hääl, saanud kaks häält, s. t. enamuse. Üheskoos hääletamisel oleks kolmandal seisusel olnud 600



Generaalstaatide istung — Monnet' maal Hellmann'i gravüüri järgi.

häält, s. t. pool häälte koguarvust. Seejuures võis kodanlus tõmmata enda poole maavaimulikke ja osa aadlikest.

Algasid valimised. Seisuste esindajad koostasid juhendeid oma saadikuile.

Aadlikud ja suurvaimulikud püüdsid ilusate sõnadega tõendada oma eesõiguste säilitamise vajadust.

Kodanlus seevastu nõudis oma juhendeis seisuslike eesõiguste kaotamist, nõudis kaubanduse ja tööstuse vabastamist kitsendustest, nõudis poliitilisi õigusi.

Talupoegade juhendid olid täis kaebusi feodaalkoormatiste ja maksude raskuste üle, rendimaksu kõrguse üle, ebaõigluse üle kohutis, senjööride julmuse üle, kes haarasid endi kätte talumaid.

Valimistest võtsid osa ainult maksumaksjad, kes alatiselt elasid teatud maakohas. Mõistagi, et kolmanda seisuse saadikuiks osutusid kodanluse ja samuti kodanliku intelligentsi esindajad: advokaadid, notarid, arstid. Mitte ükski talupoeg, mitte ükski tööline ei pääsenud generaalstaatidesse.

Kolmanda seisuse saadikute hulgas oli juhtiv seisukoht rahalisel ja kaubanduslikul suurkodanlusel.

Kolmanda seisuse nimekirjade järgi osutusid valituks ka sellesse seisusse mittekuuluvad, vanast, kuid laostunud aadliperekonnast pärinev Mirabeau ja auahne abt¹ Sieyès, kes on tuntud oma brošüüri läbi kolmanda seisuse kohta.

„Mis on kolmas seisus?“ küsis Sieyès selles brošüüris ja vastas: „Kogu rahvas ahelais ja surve all.“

„Milleks ta oli seni poliitilises suhtes? — Ei millekski. Milleks ta tahab olla? — Ei millekski.“

Feodaal-absolutistliku korra sügava kriisi, üldise ärevuse, talupoegade ülestõusude, manufaktuurtöölise ja linnakehvistu väljastumiste õhkkonnas avati generaalstaadid.

Sel ajal Prantsusmaal, üteldes Lenini sõnadega, „alamkihid ei tahtnud“, kuid ka „tipud ei võinud“ elada vanaviisi².

Maa oli küps, sai paratamatuks revolutsioon.

Generaalstaatidest rahvuskoguni. Generaalstaatide avamine määrati 5. maiks 1789. a. Et end mitte kauaks lahti kiskuda armastatud jahist, kutsus kuningas generaalstaadid kokku mitte Pariisi, vaid Versailles'sse. Peale selle ei soovinud ka õukonna partei generaalstaatide kokkutulekut Pariisis, kartes pealinna revolutsiooniliselt meelestatud masse.

Generaalstaadid avati pidulikult. Avamispäeval olid vaimulikud uhkesti riietatud valgeisse ja violetseisse siidmantleisse. Aadlikud olid rikkaliku kuldtikandiga kuubedes. Kolmandale seisusele anti käsk olla tagasihoidlikes mustades ülikondades. Kui kuningas istus troonile ja kombekohaselt pani pähe mütsi, katsid aadli ja vaimulike saadikud pead, kasutades vana eesõigust. Üldiseks imestuseks kolmanda seisuse saadikud, kes pidid kuningat vastu võtma põlvili laskudes ja palja päi, katsid samuti pead ja hakkasid kuningat kuulama seistes.

Kuninga kõne oli lühike. Ta käskis anda raha, kaebas meelteärevuse üle ja hoiatas uuenduste eest.

Teisel päeval kogunesid aadlikud ja vaimulike esindajad (iga seisus eri ruumi) ja asusid arutama siseorganisatsiooni küsimusi. Kolmanda seisuse esindajad kutsusid teiste seisuste saadikuid ühisele kogunemisele. Kodanlus tahtis algusest peale nõuda ühiseid istun-

¹ Abt — vaimulik nimetus, mis oli tavaliselt kloostriülemal.

² Lenin, Teosed, XVIII k., lk. 244.

geid ja hääletamist peade järgi. Aga kaks esimest seisust keeldusid. Üle kuu kulus viljatuile läbirääkimistele. Veendudes, et kokkulepet ei saavutata, asus kolmas seisus 12. juunil 1789. a. iseseisvalt kõigi kolme seisuse volituste läbivaatamisele. Järgmisel päeval ilmus nimeleendusele kolm kogudusepreestrit, nende järel veel kuusteist, ja varsti seltsisid neile peaaegu kõik vaimuliku seisuse esindajad.

17. juunil lõppes nimeloendus. Kolmas seisus kuulutas enese Sieyès'i ettepanekul kogu rahva esindajaks, rahvuskoguks, ja otsustas, et kui teda sunnitakse laiali minema, siis lõpetatakse maksude maksmine. Abt Sieyès põhjendas oma ettepanekut sellega, et kolmandasse seisusse kuulub 96% kogu rahvast. Rahvuskogu kuulutas samuti, et kuningal ei ole õigust seisma panna tema otsuseid.

Sel viisil kuulutasid endid kolmanda seisuse esindajad revolutsioonilisel teel kõrgeimaks võimuks riigis.

Kolme päeva pärast, 20. juunil, kui rahvuskogu tahtis kokku tulla, leidis ta oma kokkutulekuruumi ukсед suletuna. Selgus, et Louis XVI remondi ettekäandel oli lasknud ruumid sulgeda. Esindajaid see ei takistanud: nad kogunesid lähemas vabas ruumis — pallimängusaalis (vana tennisetaoline mäng) ja vandusid suure vaimustusega mitte enne laiali minna, kui konstitutsioon on välja töötatud.

Siis otsustas kuningas tarvitusele võtta tõsiseid abinõusid. Ta määras istungi enda juuresolekul kõigi nende korralduste muutmise eesmärgiga. Istung toimus 23. juunil. Rahvuskogu hoone oli piiratud rohkearvulisest vahtkonnast. Sügava vaikusega võtsid saadikud kuninga vastu. Ta pidas lühikese kõne ähvardustega ja käskis saadikuil laiali minna ja koguneda seisuste järgi. Vaimulikud ja aadel alistusid, kuid rahvaesindajad jäid vaikes pahameeles oma kohtadele. Teada saanud, et koosolek ei lähe laiali, ilmus tseremoniameister ja kordas kuninga käsku. „Minge ja ütelge oma isandale,“ vastas kõuehäälel Mirabeau, „et meie oleme siin rahva tahtel ja et meid võib siit kõrvaldada ainult püssitikkude jõul.“

„Asume vaidlustele,“ pani ette Sieyès. Rahvuskogu jätkas oma tööd.

Sellest päevast peale hakkasid kuninga keelust hoolimata rahvuskoguga ühinema ka aadli saadikud, kes tundsid kolmanda seisuse jõudu. 9. juulil asus rahvuskogu konstitutsiooni väljatöötä-

misele ja kuulutas enese asu-
tavaks koguks.

Kuningas tegi näo, nagu
lepiks ta rahvuskogu olemas-
oluga, ja käskis aadlil ja vai-
mulikel sellega liituda. Aga
seda tehti ainult näiliselt.

Salajas kuningas otsustas
tarvitusele võtta jõu. Ver-
sailles võttis sõjaväelaagri ilme.
Koosolekusaal piirati jälle
vahtkonna poolt. Pariis ümb-
ritseti kahekümnetuhandelise
sõjaväega. Kodanluse pooldaja
Necker tagandati uuesti kind-
ralkontrolöri ametist.

Kõik see kutsus pealinnas
välja määratu suure ärevuse. Pariislaste kogunemispunktiks sai aed
ühe lossi — Palais Royal'i — juures. Rahvahulk vaheldus aias kogu
aja; tribüüniks oli laud, kõnelejaks võis olla iga kodanik. Seal arutati
ohte ja kinnitati end valmisolekus vastu hakata.

Kui Pariisis saadi teada Necker'i tagandamisest, kogunes suur
protesti-demonstratsioon. Rügement saksa palgalisi traguneid tungis
relvastamata rahvahulga peale. Kõlas hüüe: „Relvade juurde!“ Seal
ühines rügement Prantsuse kaardiväge rahvaga. 12. juuli õhtul algas
üldine ülestõus. Kostis häirekell. Raekotta (linna nõukoguhuonesse)
kogunenud rahvas otsustas saata saadikuid ringkondadesse, et rel-
vastada nende elanikke. Järgmisel päeval tungis rahvahulk arsenalil
ja lõhkus ära relvapoed. Relvade hulga suurendamiseks käskis rae-
kojas moodustunud komitee taguda 50 000 piiki. Töö hakkas keema.
Kogu öö oli linn valgustatud.

Bastille' vallutamine. Pariisis valmistuti kuninga vägesid võitlu-
sega vastu võtma. 14. juulil 1789. a. tekkisid kuuldused selle kohta,
et vanaaegsel kuninga kindlusvanglal Bastille'l olevat suurtükid suu-
natud linnale. Kõlas karje: „Bastille' juurde!“ Neli tundi kestis Bas-



Mirabeau — Guérin'i portree.



Bastille' vallutamine — Monnet' maal Hellmann'i gravüüri järgi.

tille' verine piiramine, kuid siis lähenes kaardivägi suurtükiga. Nähes, et alistumine on vältimatu, tormas Bastille' komandant põleva süütenööri pussirohulao juurde, et kindlust õhku lasta. Ta peatati sõdurite poolt. Nad avasid Bastille' väravad. Komandant tapeti. Kõigil tänavail ja väljakuil kõlasid hüüded: „Võit! Võit!“

Õel vastu 15. juulit ei maganud Pariisis keegi. Nüüd juba ei kahelnud ükski, et kuninga väed hakkavad ründama pealinna. Kogu elanikkond hakkas linna kindlustama. Ehitati barrikaade, lõhuti üles tänavsillutist, kaevati kaevikuid; taoti piike ja valati kuule. Naised kandsid katuseile kive, et neid sealt pilduda sõdurite pihta. Relvastuti pusside, odade ja nuiadega. Kodanlusest organiseeritud rahvuskart okupeeris oma salkadega tähtsaimad kohad. Raekojas moodustus revolutsioonilisel teel Pariisi linna omavalitsus, milles juhtiva osa võttis endale suurkodanlus. Juba võitluse ajal Bastille' pärast astusid mõned suurkodanluse rühmad reetvalt rahva vastu üles. Kui Pariisi linna kaupmeeste vanem Flesselles Bastille' piirajale saatis kaste, millele oli kirjutatud „relvad“, siis neis oli ainult vanu räbalaid. Rahvas tappis reetja Flesselles'i.

Louis XVI-le öeldi, et Pariis on üles tõusnud ja Bastille lange-
nud; ta hüüdis imestanult: „Kuid see on ju mäss!“ — „Ei, isand.
See pole mäss, vaid revolutsioon,“ vastas talle üks õukondlastest.

Mitte enam lootes sõjaväele, kartis kuningas anda käsku peale-
tungiks Pariisile. Ta ilmus isiklikult rahvuskokku ja teatas, et annab
käsu sõjaväele lahkuda Pariisist ja Versailles'st. Necker nimetati
uuesti kindralkontrolöriks. Rahvuskaardi juhiks Pariisis sai 15. juu-
list rahvuskogu silmapaistev saadik, Ameerika asumaade iseseisvus-
võitlusest osavõtnud märkii La Fayette.

Niiviisi lõppes võiduga rahvahulkade esimene väljaastumine, mis
oli revolutsiooni alguseks. Selle võidu kasutas ära suurbodanlus, kes
asus välja andma seadusi oma võimu kindlustamise eesmärgiga.

SUURKODANLUS VÕIMUL.

Bastille' vallutamine oli signaaliks rahvalikumistele provintsis.
Igal pool linnakeskustes võtab kodanlus Pariisi eeskujul võimu enda
kätte ja organiseerib jõukaist kodanikest rahvuskaardi.

Maal seni lahus toimunud talupoegade ülestõusud liitusid nüüd
revolutsiooniga. Kogu Prantsusmaal hüüdis häirekell. Talupojad
haarasid vikatid, viglad ja koodid. Süttisid senjööride lossid.

Dokumendid, kuhu olid märgitud talupoegade feodaalkoormatised,
põletati tuleriitadel. Mõisnikele algasid „suure hirmu“ päevad, nagu
siis öeldi. Mõned neist pakkisid oma asjad kokku ja põgenesid välis-
maale.

Muutusid rahutuks ka aadli ja vaimulike esindajad asutavas
kogus. Et endid päästa, otsustasid nad, et on tarvis teha mingeid
järeleandmisi. Ööl vastu 4. augusti 1789. a. pani krahv de Noailles
ette tühistada mõned feodaalkoormatised. Kogu tühistas mõned
vananenud, vähemtähtsad aadli feodaalõigused (õiguse pidada tuvi-
laid, talumaadel jahipidamise õiguse).

Kuid kõik põhikoormatised, mis lasusid talupoegade maadel, säi-
litati. Neist pidid talupojad end vabaks ostma äärmiselt raskeil,
võimatuil tingimustel. Seepärast jätkusid ülestõusud maal, kord vai-
kides ajutiselt, kord jällegi süttides veel suurema jõuga.

Õukonna vandenõu. 1789. aasta 5. ja 6. oktoobri sündmused. Louis XVI ei mõtelnud loobuda revolutsiooni allasurumisest jõuga. 1789. a. oktoobri alguseks oli Versailles' ja Pariisi juurde jälle koondatud suuri sõjaväeosi. Peamisi lootusi pandi sakslastest ja šveitslastest palgasõdurite rügementidele. Kuninga erakonna vandenõu eesotsas seisis rahva poolt vihatud „austriatar“ Marie Antoinette.

Alati kõrk Marie Antoinette laskus sel korral niikaugemale, et jagas ise kaardiväe ohvitseridele ja sõdureile valgeid märke mütsidele (valge värv oli Bourbon'ide kuningakoja värv). Sellest saadi Pariisis teada. Sel ajal nälgis Pariisi elanikkond: 1789. a. viljajätkusest karmi talve ja haruldaselt tugeva rahe tagajärjel tekkis üks hirmsamaid näljaaegu XVIII sajandil. Teada saades, et kuninga erakond valmistub verisele kättemaksule, asusid Pariisi käsitöölised, töölised ja väikekodanlus naistega eesotsas teele Versailles'sse hüüetega: „Leiba! Leiba!“ Kõneldi, et kuningas oli käskinud vilja ära peita. Kui rahvas jõudis Versailles'sse, nägi ta, et kuninga perekonna sõidukid olid rakendatud. Neisse oli pakitud asju. Levis kuuldus, et kuningas tahtvat põgeneda välismaale, et sealt interventide sõjavägedega tulla Pariisi peale. Rahvas vahistas kuninga ja kuninganna ning viis nad pantvangidena Pariisi.

Rahva poolt vangistatud, pani kuningas nüüd kõik lootused välismaa feodaalriikide — Austria, Preisi, samuti ka Venemaa interventatsioonile.

1791. a. konstitutsioon. Asudes Prantsuse konstitutsiooni koostamisele, töötas asutav kogu alguses välja „Inimese ja kodaniku õiguste deklaratsiooni“ (26. augustiks 1789. a.), milles pidulikult kuulutati välja need põhimõtted, mis pidid olema põhiseaduse aluseks: igapähe õigus olla vaba, seisuste kaotamine, kõikide üheõiguslus seaduse ees. Selles deklareeriti, et ainsaks võimuallikaks on rahvas ise. „Inimesed sünnivad vabadena ja üheväärsena õiguste suhtes,“ öeldi deklaratsioonis.

Deklaratsiooni viimases punktis seisis: „Omand on puutumatu ja püha õigus“. Nii kinnitas „Õiguste deklaratsioon“ kodanliku korra alused.

Selle aja kohta tähendas „Inimese ja kodaniku õiguste deklaratsiooni“ vastuvõtmine määratu suurt edusammu. „Õiguste deklaratsioon“ andis löögi feodaalseile eesõigustele, feodaalsele omavolile.

Ta kuulutas kõikide üheõiguslust seaduse ees. Aga kinnitades kodanluse omandit, lõi ta uue varandusliku ebavõrdsuse, lõi ühtede inimeste uue sõltuvuse teistest, kapitalistliku ekspluateerimise.

Selles seisneb 1789. a. kodanliku revolutsiooni põhjalik erinevus meie 1917. aasta Suurest sotsialistlikust oktoobrirevolutsioonist, mis hävitas igasuguse ekspluateerimise.

Prantsuse kodanlik revolutsioon proklameeris oma deklaratsioonis eraomandi kõigutamatumust ja sel teel kinnitas klasside rõhumist. 1918. a. „Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsioon“ kuulutas ühiskonna omandik misvahendite suhtes eraomandi kaotamise, kuulutas ühiskonna omandik maa, metsad, vabrikud ja tehased, kuulutas hävingu igasugusele inimese ekspluateerimisele inimese poolt, ekspluateerijate mahasurumise ja klassideta ühiskonna loomise. Kui 1789. a. deklaratsioon avaldas „Inimese ja kodaniku õigused“, siis ta ei taganud ega võinudki tagada töötajale nende kasutamist. Vastandiks temale andis stalinlik konstitutsioon tõelised tagatised Nõukogude kodaniku õigustele. Sotsialistlik kord ja erilised riiklikud korraldused kindlustavad meile õiguse tööle, puhkusele, haridusele, söna- ja trükitavabusele ja muid õigusi.

Võiduka sotsialismi stalinlikus konstitutsioonis on üles märgitud juba kättevõidetud saavutused — sotsialistliku tootmisviisi täielik võit, inimese teise inimese poolt ekspluateerimise täielik kaotamine, uue sotsialistliku majanduse loomine, mis ei tunne kriise ja tööpuudust, mis ei tunne vaesust ja laostumist ja mis annab „kodanikele kõik võimalused jõukaks ja kultuurseks eluks“¹.

Seejuures, kaotanud kodanliku omandi, kaitseb Nõukogude riik igasugu abinõudega kollektiivset sotsialistlikku omandit.

Meie konstitutsioonis öeldakse: „NSV Liidu iga kodanik on kohustatud hoidma ja tugevdama ühiskondlikku, sotsialistlikku omandit kui nõukogude korra püha ja puutumatut alust, kui kodumaa rikkuse ja võimsuse allikat, kui kogu töötava rahva jõuka ja kultuurse elu allikat.“

Isikud, kes ühiskondlikku, sotsialistlikku omandit ohustavad, on rahva vaenlased.“²

1791. a. võttis Prantsuse kodanlik asutav kogu vastu konstitutsiooni. Monarhia Prantsusmaal säilitati, kuningale jäi isegi „vetoõigus“, õigus kogu poolt vastuvõetud seadusi ajutiselt seisma panna. Pandi kehtima ühekojaline süsteem. 1789. a. deklaratsioonis välja kuulutatud õiguste võrdsuse asemel jagunesid selle konstitutsiooni järgi kodanikud „aktiivseiks“, s. o. valimisõigusi omavaiks, ja „passiivseiks“.

¹ Stalin, Aruame NSV Liidu konstitutsiooni projekti kohta. Part. kirjastus, 1937, lk. 13.

² NSVL konstitutsioon, paragrahv 131.

siivseiks“, s. o. neist ilma jäetuiks. Naistel polnud üldse valimisõigusi.

Aktiivsete hulka loeti ainult jõukaid kodanikke, kes maksid makse. Niisuguseid aktiivseid kodanikke kogunes Prantsusmaa 25-miljonilise elanikkonna kohta ainult 4 milj. Ainult aktiivsed kodanikud valisid saadikuid seadusandlikku kogusse ja linna omavalitsusasutistesse. Ainult nemad võisid astuda rahvuskaarti.

„Kes andis teile õiguse jätta rahvas ilma tema õigustest?“ pahan-das selle konstitutsiooni puhul noor advokaat Arras'st, kindel demo-kraat Maximilien de Robespierre.

Asudes võimu juurde kaotas kodanlus tsunftid ja tööstuse riikliku reglementatsiooni. Maksusüsteemi aluseks võeti maks maa pealt.

Prantsusmaa endine jagamine provintsideks, vastavalt endistele feodaalseile kuning- ja vürstiriikidele, kaotati. Maa jagati pinnalt enam-vähem võrdseks 83 departemanguks, mida nimetati jõgede ja mägede järgi. Kaotati kõik sisetollid. Töötati välja ühtlane meetri-süsteem, mis asendaks loendamatu hulga kohalikke mõõte. Senjööride kohtud asendati vandekohtutega. Pandi maksma juutide üheõiguslus.

Kohtadel loodi uus administratsioon, mis valiti aktiivsete koda-nike poolt ja seetõttu jäi suurvõimude kätte.

Silmas pidades seda, et absolutistlik monarhia viis Prantsusmaa täieliku laostumiseni ja tühjendas riigikassa, oli vaja leida uusi tulu-allikaid.

Konfiskeerinud vaimulike maad, kuulutas kodanlus need rahvus-likuks varanduseks ja laskis müügile. Lasti välja rahakohustusi — „assignaate“, mida võeti vastu müügile lastud, vaimulikelt konfiskee-ritud maade tasuks. Need assignaadid said laialdase leviku osaliseks. Nad asendasid varsti metallrahad ja muutusid tunnustatud maksu-vahendeiks. Aga assignaate lasti välja nii suurel määral, et nende hind varsti langes. Nende väljalaskmine soodustas elukalliduse tõusu.

Tugev hoop anti katoliku kirikule. Kirikuilt ja kloostreilt võeti ära maad ja anti need riigile.

Vaimulikele maksti nüüd palka nagu ametnikelegi. Papid ei suutnud andestada oma tulumaade kaotust ja alustasid ägedat võit-lust selleks, et taastada kuninga ja aadlike võim ja tagasi saada oma omand.



Kuninga areteerimine 21. juunil 1791. a. — Marino Bov'i graviür.

Läbi viinud rea edumeelseid korraldusi, võttis kodanlik asutav kogu samal ajal vastu rea abinõusid rahvahulkade vastu. Juba oktoobris 1789. a., pärast Pariisi rahvahulkade sõjakäiku Versailles'sse, anti välja seadus, mis lubas võimudel tulistada relvastamata rahvahulka, kui ta tõrgub laiali minemast. Seoses suurte streikidega hakkasid töölised 1791. a. ametite järgi ühinema liitudesse: puusepad organiseerisid vastastikuse abistamise seltsi, trükkijad — trükitoolliste liidu. Siis avaldas asutav kogu saadik Le Chapelier' poolt esitatud seaduse, mis keelas ära tööliste organisatsioonid. Streikide algatajaid ja aktiivseid osavõtjaid karistati trahvide ja vangistusega.

Ka talupojad ei olnud rahuldatud, sest nende põhilised feodaalsed koormatused ei olnud kaotatud. Asumaades säilitas suurvõim orjanduse.

Kuninga põgenemine. Kuningas ootas ainult juhust, et põgeneda Prantsusmaalt ja saada toetust feodaalriikidelt. 1791. a. lõpuks kogunes umbes 20 000 Prantsusmaalt põgenenud kontrrevolutsioo-

nilist emigranti piirilähedasse Koblenz'i linna ja ootas märguandmist väljaastumiseks.

Kuningas laenas raha Pariisi pankureilt, hankis endale vale Vene passi ja kihutas 20. juunil tõllas salaja ühes perekonnaga Belgia piirile, kuhu varakult oli kogunenud vägesid, kelle juhtiv koosseis oli kuningale truud. Teel, mitte kaugel Varennes'ist, tundis postijaama ülem kuninga ära. Patrioodid tõstsid alarmi. Rahva saatvahtkonna all viidi kuningas tagasi Pariisi.

Pariisi massid nõudsid kohut kuninga üle, kuid asutav kogu, kartes, et kuninga tagandamise puhul võiks alata rahva massiline liikumine mõisnike ja kodanluse vastu, võttis kuninga oma kaitse alla. Kuulutati, et kuningas ei põgenenud, vaid teda taheti „röövida“. Kui määratu suur rahva meeleavaldus ilmus 17. juulil Marsi väljakule nõudmisega kuningas tagandada ja kehtima panna vabariik, saatis kodanlus meeleavaldajate vastu rahvuskardi La Fayette'i juhtimisel.



Mahalaskmine Marsi väljakul — Prieuri maal Bertaux' gravüüri järgi.

Rahvuskaart ajas püssitulega relvastumata isamaalased laiali. Nii astus suurkodaanlus kuninga poolel välja rahva vastu.

Asutava kogu kaaluv enamik koosnes rahandusliku ja kaubandusliku suurkodaanluse ja maaomanike esindajaist. Demokraate oli siin ainult mõni üksik eesotsas noore advokaadi Robespierre'iga. Kindlalt kaitstes rahva õigusi, võitles ta kuninga, aadli ja suuromanike vastu. Tema häält võtsid kuulda revolutsioonilised eeslinnad.

Hoopis rohkem demokraate oli poliitilistes klubides. Järjest suurema mõju omandas jakobiinide klubi (nimetatud nõnda seepärast, et ta asus endises püha Jakobi kloostri). Alguses oli selles klubis ülekaal suurkodaanlusel, kuid mida kaugemale arenes revolutsioon, seda suurema mõju omandasid temas demokraadid eesotsas Robespierre'iga. Rahaka suurkodaanluse ja vabameelse aadli esindajad, konstitutsioonilise monarhia pooldajad, lõid jakobiinidest lahku ja moodustasid oma erilise föjaanide klubi.

Seadusandlik kogu. Välja töötanud konstitutsiooni (1791), luges asutav kogu oma ülesande teostatuks. Andes ruumi uue konstitutsiooni alusel valitud seadusandlikule kogule, otsustas asutav kogu, et ühelgi tema liikmeist pole õigust pääseda uue kogu koosseisu.

Seadusandlikku kogusse valiti ainult „aktiivseid“ kodanikke. 766 saadiku hulgas oli ainult 3 talupoega ja 4 käsitöölisi. Selles kogus sai enamiku kohti suurkodaanlus, kuid kasvas ka demokraatide arv, olgugi et Robespierre kui asutava kogu liige ei pääsenud seadusandlikku kogusse. Föjaanidel oli kogus 264 kohta. Föjaanid esindasid rahanduslikku kodaanlust, pankureid ja maksurentnikke. Nende hulgas oli ka aadlist maaomanikke. Seadusandliku kogu pahema tiiva moodustas 136 saadikut. Nad jagunesid kaheks rühmaks: jakobiinid-demokraadid ja žirondiinid.

Žirondiinid omandasid seadusandlikus kogus tähelepandava mõju. Nende silmapaistvaimad juhid, hiilgav kõnemees advokaat Vergniaud ja teised, olid valitud Girondi departemangust (siit selle partei nimetus — žirondiinid). Silmapaistvat osa etendas žirondiinide ridades Pariisi saadik, ajakirjanik Brissot.

Žirondiinid olid kaubandus-tööstusliku kodaanluse esindajad.

¹ See klubi asus määratu suurde ehitisse, revolutsiooni ajal suletud rikkasse föjaanide kloostri. Siit pärineb selle klubi nimetus — föjaanide klubi.

Mõned žirondiinidest olid seotud külatööstusega. Nad ekspuataerisid talupoegi. Žirondiinide hulgas oli maaomanikke, kes olid samuti huvitatud sellest, et talupojad oleksid õigusteta ja rõhutud ja jätkaksid oma koormatiste kandmist. Žirondiinidel olid ettevõtted, mis kauplesid asumaadega, ja osa neist oli huvitatud orjanduse säilimisest asumaades.

Kuningas ja seadusandlik kogu. Kuningas suhtus uude esinduskogusse vaenulikult. Kui seadusandlik kogu vastu võttis seadused kontrerevolutsiooniliste emigrantide varanduste konfiskeerimise ja nende surmamõistmise kohta ja jättis palgata vaimulikud, kes keeldusid truudust vandumast konstitutsioonile, mida neilt nõudis seadusandlik kogu, siis kuningas, kasutades oma „vetoõigust“, pani keelu neile seadustele.

Märtsis 1792. a. Louis XVI, kelle järeleandmatus kutsus esile žirondiinide viha ja tõsiseid ähvardusi, otsustas koostada ministrieriumi žirondiinidest eesotsas Roland'iga.

1792. a. kevadel tugevnesid toitusrahutused linnades. Kerkisid üles leivahindade kindlaksmääramise nõudmised. Rahaväärtus langes tublisti, elukallidus tõusis. Maal suurenesid talupoegade maanõudmise liikumised. Sel ajal ähvardas Prantsusmaa sõjaaht.

Feodaalne koalitsioon revolutsioonilise Prantsusmaa vastu. Juba 1791. a. kohtusid Pillnitz'is Austria keiser Leopold II ja Preisi kuningas Friedrich-Wilhelm II prantsuse emigrantide esindajatega. Nad kirjutasid alla kokkuleppele ühiselt tegutseda Louis XVI isevalitsuse taastamiseks ja otsustasid hoida valmis vägesid.

Samal ajal pöördusid prantsuse kontrerevolutsioonilised emigrandid Katariina II poole ja kirjutasid talle: „Usume, et teie kaitse all monarhia (Prantsusmaal) tõuseb üles põrmust ja saab tagasi endise hiilguse.“ Nende läkituste puhul kirjutas Katariina II: „Prantsuse kuninga kaitsmine on kõigi valitsejate ülesanne. Käesoleval silmapilgul on küllalt 10 000-pealisest armeest, et Prantsusmaa läbida ühest otsast teise.“ Tsaarina seletas, et seadusandlik kogu — see on „hüdra tuhande kahesaja peaga“. Kuid Venemaa otsest sõjaväelist vahelesegamist Prantsuse revolutsiooni aastail siiski ei toimunud, sest Venemaa hoidis eemal sõda Rootsi ja Türgiga ja osavõtt Poola jagamistest.

Samal ajal kui Katariina II asus Prantsuse vasturevolutsiooni poolele, suhtusid vene ühiskonna eesrindlikumad inimesed tulise sümpaatiaga Prantsusmaal alanud revolutsioonisse. 1790. a. esimene vene vabariiklane ja prantsuse materialistide pooldaja A. N. Radištšev andis Venemaal välja oma kuulsa teose „Reis Peterburist Moskvasse“. Selles raamatus ta paljastab julgesti pärisorjuse õudusi. Selle raamatu kohta ütles Katariina II, et see olevat „Prantsuse nakkuse levitamine“, ja Radištševi enda kohta, et ta olevat „hullem mässaja kui Pugatšev“. Radištšev mõisteti surma, mis aga asendati asumisele saatmisega Siberisse, kuhu ta viidi vangiraudadesse needitult.

Kasutades Prantsusmaa rasket seisukorda ja soovides taastada Louis XVI ja oma õe, kuninganna Marie Antoinette'i isevalitsust, hakkas Austria keiser 1792. a. valmistuma sõjaks Prantsusmaaga. Seadusandlik kogu otsustas teda ennetada ja kuulutas 1792. a. kevadel Austriale sõja.

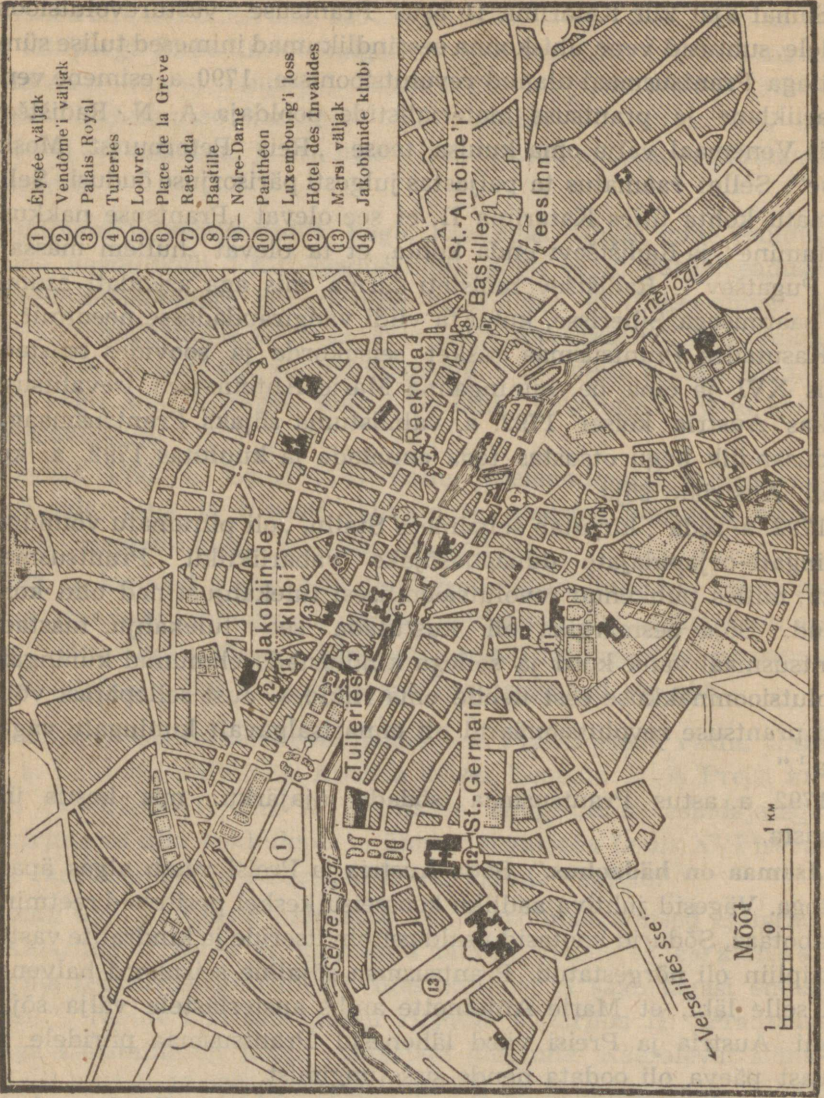
„1792. a. sõda“, kirjutab seltsimees Stalin, „oli piiramatu võimuga kuningate-orjapidajate dünastiasõjaks vabariikliku Prantsusmaa vastu, milles puhkenud revolutsioonilisest tulekahjust nad olid kokkunud. Sõja eesmärgiks oli kustutada see tulekahju, taastada Prantsusmaal vana kord ja sellega kindlustada ehmunud kuningaid revolutsiooninakkuse eest nende oma riikides. Just sellepärast võitlesid prantsuse revolutsionäärid nii ennastsalgavalt kuningate vägedega¹.“

1792. a. astus Prantsusmaa sõdade ajajärku, mis kestis üle 20 aasta.

„Isamaa on hädaohus.“ Sõda Austria ja Preisi vastu algas äpardustega. Vägesid juhtiva aadliku koosseisu keskel pesitsesid reetmine ja sabotaaž. Sõdurid kaotasid usalduse ohvitseride ja kindralite vastu. Distsipliin oli nõrgestatud. Prantsusmaa sõjaline seisukord halvenes veel selle läbi, et Marie Antoinette andis austerlastele välja sõjaplaani. Austria ja Preisi väed lähenesid Prantsusmaa piiridele ja päevast päeva oli oodata nende sissetungimist.

Eeslinnade tööliste surve all otsustas siis seadusandlik kogu kutsuda provintsist Pariisi 20 000 vabatahtlikku ja Pariisi all organiseerida sõjaväelaagri. Sellele dekreedile pani kuningas oma keelu. See kutsus esile pahameeletorni kogu maal. Žirondiinlik Roland'i

¹ Stalin, Teel Oktoobrile, 1925, lk. 4.



- 1 — Elysee väljak
- 2 — Vendôme'i väljak
- 3 — Palais Royal
- 4 — Tuuleries
- 5 — Louvre
- 6 — Place de la Grève
- 7 — Raekoda
- 8 — Bastille
- 9 — Notre-Dame
- 10 — Panthéon
- 11 — Luxembourg'i loss
- 12 — Hôtel des Invalides
- 13 — Marsi väljak
- 14 — Jakobiinide klubi

Partisi plaan revolutsiooniaastail (1789—1794).

ministeerium, kes toetas föderaatide laagri loomise määrust, lasti kuninga poolt erru.

Kuninga keelust hoolimata moodustus kogu maal vabatahtlike salku, kes ruttasid kaitsma Pariisi. Relvastatud Marseille' salgad tulid uue revolutsioonilise lauluga — marseljeesiga. Siin selle algus:

Allons, enfants de la patrie,
Le jour de gloire est arrivé;
Contre nous de la tyrannie
L'étendard sanglant est levé.
Aux armes, citoyens!
Aux armes, citoyens!

(Edasi, isamaa pojad! On saabunud me aupäev. Türrannide vägi meid ründab, käes verine lipp. Relvad kätte, kodanikud! Relvad kätte, kodanikud!)

11. juulil kuulutas seadusandlik kogu isamaa hädaohus olevaks. Pariislastele jagati relvi. Äsja moodustatud salgad saadeti rindele.

Sel ajal avaldas Austriaga ühinenud Preisi armee ülemjuhataja, Braunschweigi hertsog manifesti, milles ähvardas revolutsiooni armutult maha suruda. Ta ähvardas Pariisis mitte jätta kivi kivi peale, kui ei taastata Louis XVI endist isevalitsuslikku võimu. Samal ajal alustas Braunschweigi hertsog oma armee ja emigrantide väesal-kadega Koblenz'ist pealetungi Pariisile.

MONARHIA KUKUTAMINE. ŽIRONDIINIDE VÕITLUS „MÄEGA“.

1792. a. 10. augusti revolutsioon. Monarhia kukutamine Prantsusmaal. Sel ähvardaval tunnil tõusid revolutsiooni saavutuste kaitseks ja emigrantide ning feodaalriikide armee vastu üles Pariisi eeslinnade töölised ja käsitöölised.

Robespierre arendas määratu suurt tegevust, nõudes kuninga tagandamist ja rahvuskogu — konvendi — kokkukutsumist, mis oleks valitud üldise hääletamise teel, ilma kodanike jagamiseta aktiivseiks ja passiivseiks.

Pariisi väikekodanluse ja töötava rahva keskel populaarne Marat kutsus oma ajalehes „Rahva Sõber“ üles mitte usaldada kuningat ega seadusandlikku kogu.

„Seadusandlik kogu, see on teie kõige kurjem vaenlane,“ ei väsinud Marat kinnitamast oma artikleis, „ta maksab teile kätte ja püüab teid uinutada petlike lubadustega. Nõudke konvendi kokkukutsu- mist kohtumõistmiseks kuninga üle ja konstitutsiooni revideerimi- seks.“

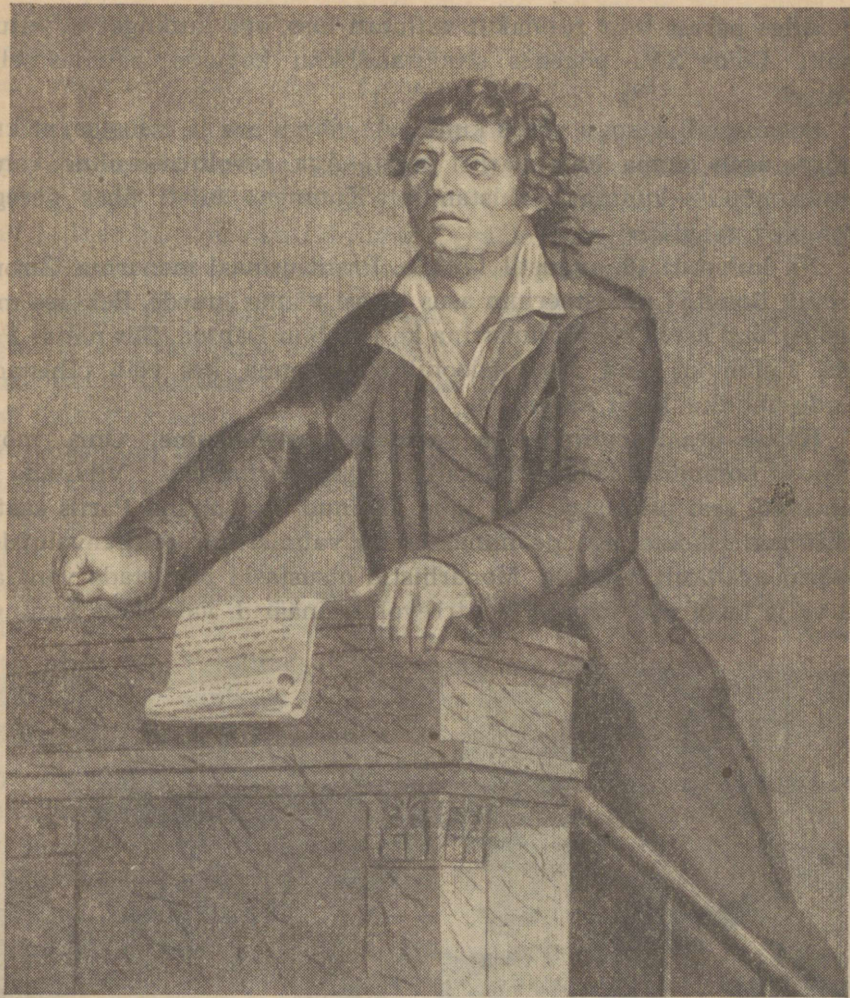
Jean Paul Marat (1745—1793) oli elukutselt arst. Ta õppis Londo- nis, kus oli ühenduses radikaalsete demokraatidega, siis kolis üle Pariisi. Revolutsiooni algusest peale avaldab Marat ajalehtedes äge- daid ja kirglikke artikleid linnakehvistu ja talupoegade huvide kait- seks. Ta tungib Mirabeau' kallale, süüdistades teda (nagu pärast selgus, täiesti õigesti) selles, et ta on enda müünud õuele. Anti käsk Marat' vahistamiseks, ja tal tuli mitu kuud end varjata kehvikute hurtsikuis, kus polnud päevavalgust. Päevad ja ööd läbi pimedas keldris töötamisest haigestusid Marat' silmad. Aga ta ei lakka kirju- tamast artikleid üleskutsetega jätkata revolutsiooni. Marat annab välja ajalehte „Rahva Sõber“. Igal pool kehvistu hulgas on tal sõpru, ja teda ennast nimetati „rahva sõbraks“. Kutsudes võitlusele kuninga, aadlike ja siis žirondiinide vastu, ei nihutanud Marat esile oma programmi, mis erineks jakobiinide omast.

Tundes kaasa käsitöolistest kehvikuite ja soovides parandada nende olukorda, pani Marat ette taastada juba iganenud keskaegne tsunftide süsteem.

Päevil, mil revolutsiooni ähvardas oht, arendas Marat määratu suurt tegevust sektsioonides. Paljudes Pariisi rajoonides sektsioonid, mis olid moodustunud esialgselt generaalstaatide valimisteks ja hiljem said kodanike alatisteks organisatsioonideks rajoonides, võtsid juba varem vastu oma ridadesse mitte ainult aktiivseid kodanikke, vaid kõik soovijad. Nüüd kuulutasid sektsioonid, kes ei usaldanud seadusandlikku kogu, oma istungid katkestamatuiks ja valisid üles- tõusnute keskkomitee, Pariisi revolutsioonilise kommuuni, revolutsioonilise liikumise juhtijaks.

Elukalliduse tõus ja toiduainete puudus soodustas masside ärevust.

Ööl vastu 10. augusti 1792. a. hakkasid Pariisi relvastatud koda- nikud tormikella peale kogunema raekoja juurde. Salkadeks jagune- nud ja püsside, püstolite ning piikidega varustatud rahvamassid ühes provintsist tulnud vabatahtlikega ründasid 10. augustil koidu



Marat tribüünil — Simon'i portree Tourgaty' gravüüri järgi.

ajal Tuileries' kuningalossi. Kuningas valmistus juba ammugi niisugusele kallaletungile, seepärast olid lossi koondatud šveitsi palgasõdurite salgad, kuningale truud aadlikud ja ohvitserid ja kahurvägi üles seatud.

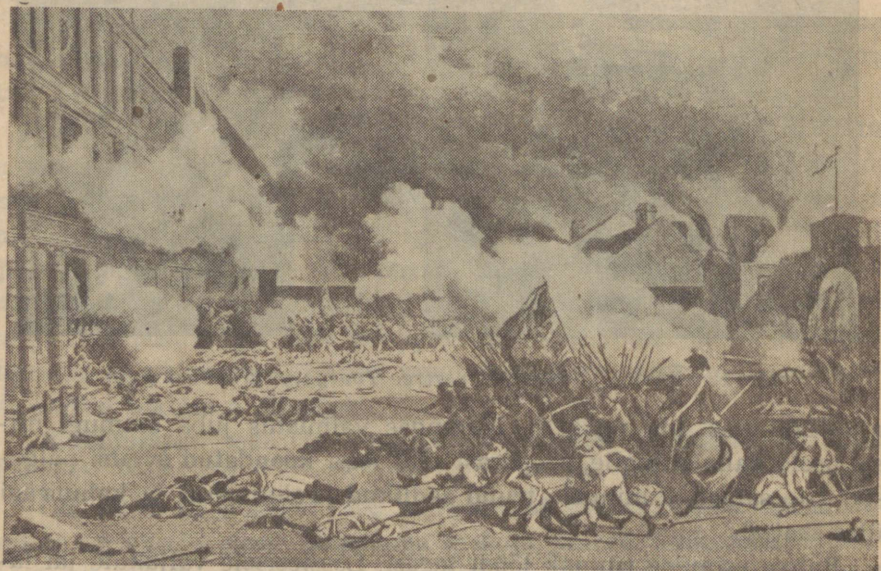
Rahva esimene rünnak löödi tagasi. Lossiesisele väljakule jäi lamama surnuid ja haavatuid.

Alles pärast teist rünnakut vallutati loss, aga kuningat ei leitud seal. Louis XVI põgenes seadusandlikku kogusse, paludes selle kaitset.

Seadusandlik kogu võttis kuningalt võimu ära ja otsustas, et kuningas asub elama ühte Pariisi lossi. Aga revolutsiooniline kommuun nõudis kuninga vahistamist. Kuningas suleti ühes perega Temple'i vanglasse.

Nii kukutati 10. augustil 1792. a. Prantsusmaal monarhia. Žironiinlik Roland'i ministeerium asus tagasi võimu juurde. Sellesse ministeeriumi astus kohtuministrina ka jakobiin Danton. Siis näitas Pariisi kommuun end revolutsioonilise võimuna, kes võib tühistada seadusandliku kogu käske.

Kaitse organiseerimine ja vaenlase tagasilöömine. Oma mõju kasutas kommuun kõigepealt kaitse organiseerimiseks. Viivitada ei tohtinud, sest preislased olid juba jõudnud Verdun'ini. Pariis saatis võitlejaid rindele, aga pealinnas endas valmistusid kontrrevolutsionärid avalikult mässule. Monarhistid otsustasid purustada vanglad ja välja lasta seal istuvad kontrrevolutsionärid, vabastada kuninga



Tuileries' vallutamine 10. augustil 1792. a. — Duplessi-Bertraux' maal.

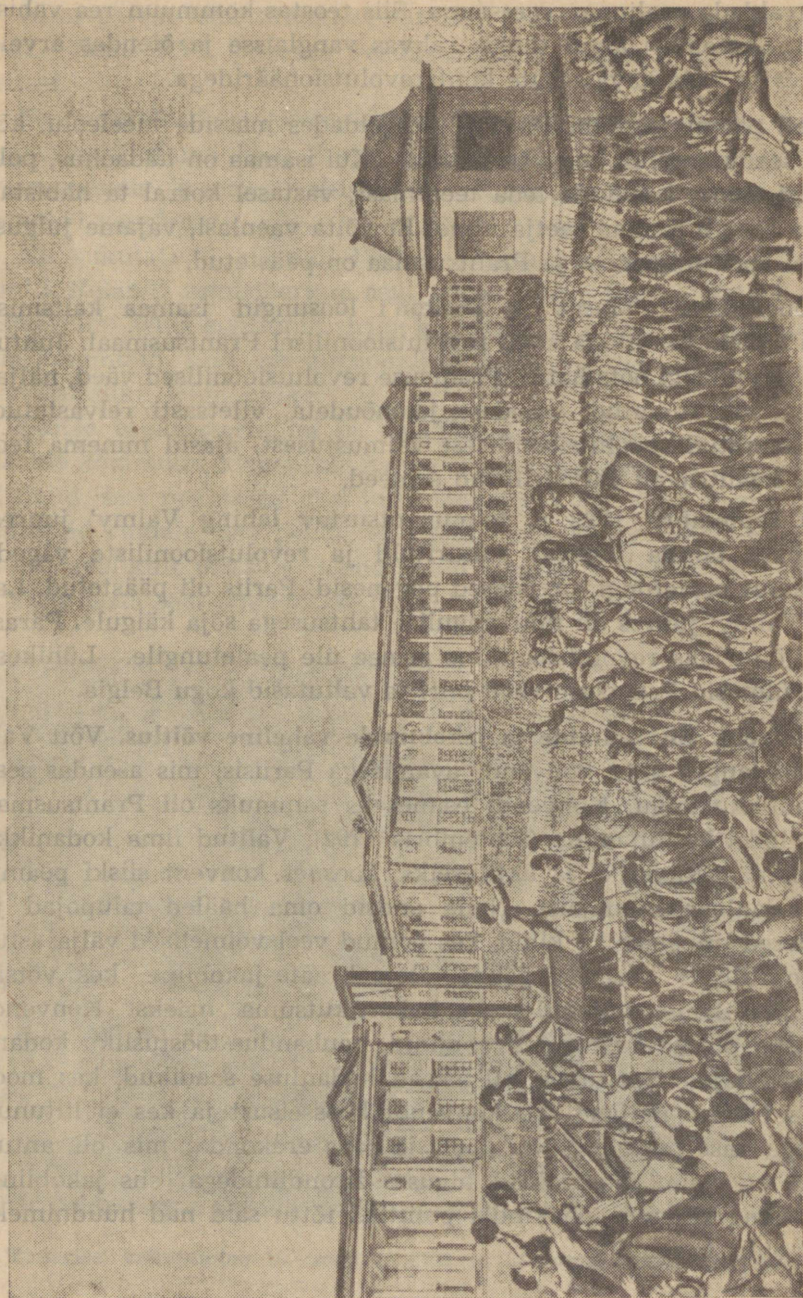
ja korraldada pealinnas veresauna. Siis teostas kommuun rea vahistamisi. Septembri algul tungis rahvas vanglaise ja õiendas arveid sealt välja tulla kavatsevate kontrrevolutsionääridega.

Neil päevil jakobiin Danton, peegeldades masside meeoleu, kõneles seadusandliku kogu tribüünilt: „Kui isamaa on hädaohus, pole kellelgi õigust keelduda teda teenimast, vastasel korral ta häbistab end ja teenib isamaa reetja nime. Et võita vaenlasi, vajame julgust ja veel kord julgust — ja Prantsusmaa on päästetud.“

Robespierre'i, Marat' ja Danton'i loosungid isamaa kaitsmise kohta leidsid vastukaja kogu revolutsioonilisel Prantsusmaal. Juhtus Euroopas midagi ootamatut. Prantsuse revolutsioonilised väed, näljased, halvasti riietatud, sagedasti jalanõudeta, viletsasti relvastatud, kuid haaratud revolutsioonilisest vaimustusest, ajasid minema feodaalse koalitsiooni väljadrillitud armeed.

20. septembril 1792. a. toimus otsustav lahing Valmy' juures. Suutmata taluda tugevat kahurituld ja revolutsiooniliste vägede ootamatut pealetungi, preislasid põgenesid. Pariis oli päästetud. Lahing Valmy' juures oli murrangulise tähtsusega sõja käigule. Pärast seda võitu läks revolutsiooniline armee üle pealetungile. Lühikese ajaga ületasid Prantsuse väed piiri ja vallutasid kogu Belgia.

Konvent. Žirondiinide ja jakobiinide vaheline võitlus. Võit Valmy' all langes ühte konvendi avamisega Pariisis, mis asendas seadusandlikku kogu. Konvendi esimeseks sammuks oli Prantsusmaa vabariigiks kuulutamine (septembris 1792). Valitud ilma kodanikke jagamata passiivseiks ja aktiivseiks, koosnes konvent siiski peamiselt kodanluse esindajaist. Neile andsid oma hääled talupojad ja laialdased linnaelanike kihid, kes polnud veel võimelised välja astuma poliitiliselt iseseisva jõuna. Demokraate-jakobiine, kes võtsid enda alla ülemised pingid saalis, hakati kutsuma „mäeks“. Konvendi alumistel pinkidel istusid žirondiinid, kaubandus-tööstusliku kodanluse esindajad. Sealsamas all asusid kodanluse saadikud, kes moodustasid kolm neljandikku konvendi koosseisust ja kes ei liitunud ühe ega teise parteiga. Nad toetasid seda erakonda, mis oli antud hetkel tugevaim. Nad läksid alguses žirondiinidega, siis jakobiinidega. Oma kõikuva, ebakindla poliitika tõttu said nad hüüdnimeks „soo“ ehk „tasandik“.



Kuninga hukkamine — Monnet' maal Hellmann'i järgi.

Juba algusest peale arenes konvendis võitlus jakobiinide ja žirondiinide vahel. Žirondiinid mõtlesid, et revolutsioon on lõppenud. Jakobiinid arvasid, et seda on vaja süvendada, et on vaja jätkata võitlust feodaalse rõhumise vastu.

Žirondiinid tahtsid päästa kuningat. Aga jakobiinid saavutasid kommuuni toetusel, et konvent mõistis kuninga üle kohut ja määras talle surmanuhtluse. 21. jaanuaril 1793. a. hukati kuningas. Hiljem hukati ka õukonna partei hing Marie Antoinette.

Vahepeal oli seisukord rindel järsku halvenenud. Juba võiduka sissetungi ajajärgul Belgiasse (1792) kuulutas konvent, et ta annab vennalikku abi kõigile rahvaile, et Prantsuse vabariigi väed hoolitsevad feodaalõiguste kaotamise eest ühinenud maades. Revolutsioonilised kindralid kuulutasid oma loosungiks: „Rahu — hurtsikuile, sõda — lossidele!“ Ent žirondiinid vaatasid sõjale kui vahendile uute maade alistamiseks Prantsuse kodanlusele. Nende kindralid riisusid vallutatud maade elanikke. Žirondiinlik minister Roland avaldas suurbodanluse tõelise kavatsuse. „Tuleb saata tuhandeid inimesi Pariisist piiri äärde,“ ütles ta. „Anname neile püssid ja saadame nii kaugele, nagu neid aga suudavad kanda nende jalad. Vastasel korral nad tuleksid tagasi ja lõikaksid läbi meie kõrid.“ Saates sõjavägesid rindele tahtsid žirondiinid lahti saada revolutsioonilisimaist elementidest, sankülottidest [nii nimetati kehvikuid, kes kandsid mitte lühikesi, pitsidega äärestatud põlvpükse (külotte) nagu aristokraadid ja rikkad, vaid pikke pükse jämedast riidest].

Žirondiinide juhtimisel võitlesid konvendi väed mõnikord vastumeelselt, sest nad ei usaldanud oma komandöre. Algas taganemine feodaalse koalitsiooni vägede vihase pealetungi all. Koalitsiooniga liitus peale Austria ja Preisi natuke hiljem ka Hispaania. Prantsusevastase blokaadiga ühines ka veel tsaristlik Venemaa. Inglismaale, kes hakkas kaaperdama prantsuse laevu, kuulutas Prantsusmaa 1. veebruaril 1793. a. sõja tema vaenuliku tegevuse pärast.

Samal päeval kuulutati sõda Hollandile. Feodaalriigid püüdsid kõigepealt maha suruda Prantsuse revolutsiooni, et selle leegid ei kanduks teistesse Euroopa riikidesse.

Inglise kodanlus oli samuti huvitatud sellest, et Prantsusmaal alla suruda rahvamasside liikumist. Kuid Inglismaa peaesmärgiks oli hävitada ta tööstusele ohtlikku ja samal ajal tähtsamat võistle-

jat võitluses asumaade pärast. Inglismaa etendas peaosa sõja organiseerijana revolutsioonilise Prantsusmaa vastu. Seejuures Inglismaa püüdis „välja tuua kastaneid tulest võõraste käte abil“. Toetades rahaliselt oma liitlasi, sundis Inglismaa neid saatma oma vägesid Prantsusmaa vastu.

Seisukord muutus keerulisemaks seetõttu, et algas revolutsiooni-vastane liikumine Prantsusmaal endal, ja nimelt Vendée's. Selle ringkonna mahajäänud talupojad, kes olid revolutsioonist saanud vähem kui mujal, läksid kaasa revolutsioonivastaste pappide ja mõisnikega. Inglise spioonid ja diversandid toimetasid Vendée'sse suuri rahasummasid ja relvi mässu organiseerimiseks.

Terav võitlus „mäe“ ja „žirondi“ vahel puhkes toitlusküsimuse puhul. Elukallidus tõusis iga päevaga. See puudutas valusalt masse. Aga žirondiinidel läks korda saavutada seadus, mis andis viljamüügi täielikult vabaks. See kutsus linnakehvistu keskel esile tohutu suure pahameele. Pariisi sektsioonides esinesid äärmiste abinõude pooldajad, keda kodanlus nimetas „pööraseiks“. Suurim mõju nende keskel oli vaesel kogudusepreestril Jacques Roux'l.

„Vabadus on tühi viirastus, kui üks klass karistamata võib piinata näljaga teist,“ kuulutas Roux. „Kas tõesti on kelmide varandus kallim inimeselust?“

„Pöörased“ astusid üles ülesostjate ja rikaste vastu.

Jakobiinid hakkasid masside ja „pööraste“ agitatsiooni mõjul nõudma vilja ja teiste ainete hinna kindlaksmääramist (kaupade kindlaid äärmushindu nimetati siis „maksimumiks“). Viimaks 4. mail 1793. a. võttis konvent vastu maksimumiseaduse teravilja kohta.

Maad ähvardas välisoht ja sisemaine kontrevolutsioon, ja seal sai põhjaarmee ülemjuhataja, žirondiinlik kindral Dumouriez reetjaks ja läks üle austerlaste poole. Žirondiinid andsid „rahva sõbra“ Marat' kohtu kätte, kuid masside survele ta mõisteti õigeks. Kohtuhoonest kandis rahvas Marat' kätel konventi, tervitades teda rõõmu hüüetega ja puistates üle lilledega.

Žirondiinid otsustasid kommuuni ja revolutsiooniliste sektsioonidega arveid õiendada ja valisid selleks erilise „kaheteistkümne komisjoni“. Teade sellest kutsus eeslinnades esile tohutu suure ärevuse.

Revolutsioon 31. maist — 2. juunini 1793. a. 31. mail 1793. a. täitusid Pariisi tänapäev jällegi relvastatud ülestõusnutega. Aga sel päeval neil läks korda konvendilt saavutada ainult „kaheteistkümne komisjoni“ kaotamist. Võitlus jätkus. 2. juuni hommikul andis Marat ise raekojast signaali hädakella helistamiseks. Tõusid üles eeslinnad. 40 000 inimest sammus konvendi peale. Kui sektsioonide relvastatud salgad piirasid konvendi sisse, otsustas viimane lasta vahistada žirondiinide juhid. Konvendis said juhtivaks parteiks jakobiinid, kes olid „oma aja revolutsioonilise klassi — kodanluse“¹ — kõige kindlamad esindajad.

Jakobiinid esindasid revolutsioonilist kodanlust, kes võitles feodaal-absolutistliku korra vastu. Revolutsioonilise kodanlusega läksid kaasa plebeid: väikekodanluse vähemkindlustatud ja laostunud kihid, käsitöölised ja töölised.

Võitluses feodaal-absolutistliku korraga toetasid (ja sagedasti tiivustasidki) jakobiine need plebeilised massid, linnade alamkiht, sankülotid. Talurahvas, kes võitles mõisnike vastu maal ja välisvaenlase vastu rindeil, oli Prantsuse kodanliku revolutsiooni arvukaim ja peamine löögijõud.

31. maist — 2. juunini 1793. a. püstitati Prantsusmaal revolutsiooniline demokraatlik jakobiinide diktatuur, mis linna ja maa „alamkihtide“ survele teostas rea ülitähtsaid samme nende huvides.

JAKOBIINIDE DIKTATUURI AJAJÄRK.

Jakobiinide diktatuur. Kaks korda Prantsuse kodanliku revolutsiooni ajal XVIII saj. elas maa üle tohutu suure hädaohu. Esimest korda oli see 1792. a. suvel, 10. augusti revolutsiooni eel. Kukkunud monarhia, leidis revolutsiooniline Prantsusmaa endal olevat küllalt jõudu, et vaenlast tagasi tõrjuda ja isegi üle minna pealetungile. Teine, veel hirmsam oht saabus 1793. a. kevadel reeturite-žirondiinide valitsemise viimaseil kuudel. Kukkunud nemad, tulid jakobiinid võimule suurima hädaohu silmapilgul. Prantsusmaa oli

¹ Valitsuse komisjoni žürii otsusest NSVL ajalooõpikute võistluse puhul keskkooli 3. ja 4. klassi jaoks.



Sankülöt-jakobiin — *Boilly' maal.*

piiratud vaenulike feodaalriikide rõngast, kellega liitus Euroopa kõige eesrindlikum tööstusriik — Inglismaa.

Jakobiinide võimuletulekuga alustasid inglased interventsiooni Prantsusmaal. Nende sõjaväed ja laevastik vallutasid reeturite-žirondiinide kaastegevusel Lõuna-Prantsusmaa tähtsaima sõjasadama — Toulon'i.

Revolutsioonivastane mäss Vendées ja Bretagne'is kasvas inglaste toetusel üha suuremaks. Vendée auras verest, oli üle külvatud laipadest ja haaratud leekidest.

Pariisist põgenenud žirondiinid ja nende pooldajad tõstsid koh-tadel monarhistidest aadlikega revolutsioonivastaseid mässe, nimelt Bordeaux's (Gironde'i departemangus), Lyon'is ja Marseille's.

Oli silmapilk, kus 83 Prantsusmaa departemangust ainult 23 jäid ustavaks konvendile.

Suureks ohuks olid spioonid ja diversandid departemangudes, mis olid jäänud ustavaks konvendile. 13. juulil 1793. a. tungis žirondiinidele lähedal seisev kontrevolutsionäär Charlotte Corday „asja-ajamise“ ettekäandel Marat' korterisse ja andis talle reetliku pussilöögi. Rahva sõpra Marat'd leinas kogu revolutsiooniline Pariis.

Spioonid ja diversandid Prantsusmaal. Inglise peaminister Pitt määras 5 milj. naelsterlingit (50 milj. kuldrubla) spioonilise ja diversantliku tegevuse jaoks Prantsusmaal. 1793. a. juulikuu lõpul leiti Lille'i kindluse vallil ühe Inglise spiooni poolt kaotatud portfelli. Dokumentidest oli näha, et sel spioonil oli Prantsusmaal hulk agente. Mõnedele neist ta maksis 2500 livre'it kuus. Ta organiseeris ka tulekahjusid paljudes linnades, sõjaväetehaseis ja purje-riide-töökodades, tegeles esmajärguliste tarbeainete kokkuostmisega, et suu-rendada nälga ja puudust. Diversandid süütasid Bayonne'i padrunitehased ja lasksid õhku kahurväe laod Chemille'is.

Inglise agent pankur Boyd ostis ära rea konvendi saadikuid. Jakobiinide klubisse hiilis Austria spioon Proly ja sai teada paljudest salajastest otsustest.

Robespierre oli sunnitud kirjutama oma märkmikku: „omada kaks plaani: üks kantselei-teenijaile“. Teine, tõeline plaan, tuli varjata mõnede lähemate kaastöölise eest. Kaks Austria spiooni esinesid Strassburgi klubis jälitatavate patriootidena ja väljamõeldud nime Frei („vaba“) all tegutsesid spioneerimisega. Papid ja aadlikud, kes hiilisid jakobiinide diktatuuri aparati, toime- tasid õelalt õonestustööd.

Prantsuse vabariigi seisukord läks keerulisemaks veel erakordsete toitusraskuste ja talupoegade rahulolematuse tõttu, kellel ikka veel lasusid feodaalkoormatiseid.

Pariisis algasid näljarahutused talvel 1791. a. Rahvahulgad rüü- tasid ärisid, nõudes leiva- ja suhkruhindade alandamist. Jõgedel haarasid harkidega varustatud talupojad viljalodjad ja jagasid vilja ära. Prantsuse kesk- ja lõunaosas vallutas kehvistu emigrantide maad ja süütas põlema nende eluhood.

Revolutsiooniline võim. Suurimaist raskustest väljapääsu leidsid jakobiinid tugeva revolutsioonilise võimu maksmapanekuga ja revolutsiooni vaenlaste armutu karistamisega. Juunis 1793. a. jakobiinide poolt väljatöötatud demokraatlikku konstitutsiooni peetakse üheks kõige eesrindlikumaks demokraatliku kodanluse konstitutsiooniks. Aga seda demokraatlikku konstitutsiooni ei saadud sõja- olukorras teostada.

Põhjusest, miks 1793. a. konstitutsiooni ei viidud ellu, ütles Robespierre järgmist:

„Revolutsiooniline valitsus peab avaldama haruldast energiat nimelt sellepärast, et ta asub sõjaseisukorras. Tema jaoks pole kohased ranged ühetaolised juhised just sellepärast, et olukord, milles ta tegutseb, on ähvardav ja muutlik. Ta on sunnitud järelejätmatult avastama uusi ja kiireid abinõusid uuesti tekkivate ja pakiliste hädaohtude vastu... Revolutsiooniline valitsus on kohustatud kaitsma häid kodanikke, aga rahva vaenlaste vastu tal jääb ainult üks abinõu — surm.“

Olgugi et seda konstitutsiooni ellu ei rakendatud, oli ta siiski määratu suur edusamm, võrreldes 1791. a. monarhistliku konstitutsiooniga.



Robespierre.

1793. a. konstitutsiooni järgi kuulutati Prantsusmaa demokraatlikuks vabariigiks: hääleõigus anti igale kodanikule, kes oli saanud 21 aastat vanaks. Pandi kehtima otsene valimisõigus. Konstitutsiooni väljatöötamise ajal nõudis Robespierre isegi omandi piiramist niisugusel määral, et see ei saaks „kahjustada ligimeste julgeolekut, nende olemasolu ega omandit“. Ta seletas, et „ühiskond on kohustatud hoolitsema kõigi oma liikmete olemasolu eest“. Aga Robespierre ei läinud kaugemale laialivalguvaist ebamääraste üleskutseist piirata omandit. Ta ei sõandanud ega saanud nõuda eraomandi kaotamist tootmisvahendite suhtes. „Mustad, ainult kulda austavad hinged,“ ütles Robespierre, „ma ei taha puudutada teie aardeid.“ 1793. a. konstitutsioonis on omandit nimetatud „inimese loomulikuks ja puutumatuks õiguseks“.

Prantsuse revolutsiooni suurima tõusu ajajärgul loodud demokraatlikemaid kodanlikke konstitutsioone kinnitas eraomandit ja jagunemist klassidesse. Ta ei kindlustanud ega võinudki kindlustada rahvale leiba ja tööd sellepärast, et see oli kodanlik konstitutsioon. Konstitutsiooni elluviimist edasi lükates organiseerisid jakobiinid oma diktatuuri, tugeva võimu, mille ülesandeks oli päästa revolutsioon teda ähvardavaist ohtudest.

Kodanlik-demokraatliku jakobiinide diktatuuri riigiparaat oli organiseeritud järgmisel viisil. Täielik võim kuulus 1793. a. suvest saadik konvendi poolt valitud rahvapääste-komiteele eesotsas kindla ja paindumatu Robespierre'iga. Rahulik, külmavereline, alati hoolikalt riietatud Robespierre näitas mehisuse eeskuju raskeimail hetkil. Vaenlased vihkasid teda, aga massides ta oli populaarne. Õiglast Robespierre'i kutsuti „äraostmatuks“. Komitee käsutuses olid konvendi volinikud ehk komissarid, keda saadeti departemangudesse ja rindeile. Nad tegutsesid väga kindlalt ja revolutsiooniliselt. Kui Saint-Just, väga suure mõistuse ja tahtejõuga inimene, Robespierre'i lähim abioline rahvapääste-komitees, saadeti komissarina Reini armeesse, maksustas ta seal rikkaid. Ühes käskkirjas Saint-Just kirjutas:

„Armees on 10 000 meest palja jalu. Teil tuleb päeva jooksul jalatsid maha võtta kõigil Strassburgi aristokraatidel ja korraldus teha, et homme hommikuks kella kümneks 10 000 paari jalanõusid oleks saadetud peakorterisse.“



Revolutsioonilise komitee istung — Fragonard-poja maal
Bertaux' gravüüri järgi.

Peale komissaride toetus komitee jakobiinide klubile ja tema mitmele tuhandele osakonnale (rahvaseltsile) provintsis, revolutsioonilistele kommunistidele ja sektsioonidele (ringkondadele) linnades. Kommuunid ja sektsioonid valisid igal pool kindlalt ja kiiresti tegutsevaid revolutsioonilisi komiteesid. Oma jõu ammutas jakobiinide valitsus masside toetusest.

Üheks tähtsamaks ülesandeks oli armutu arveõidendamine revolutsiooni vaenlastega — aadlike ja pappide-monarhistidega, kontrrevolutsioonilise žirondiinliku kodanlusega, diversantide ja spioonidega, kellest Prantsusmaa kubises, ja marodööride-spekulantidega, kes rikastusid masside nälgimise arvel.

„Rahvaseltsid“, revolutsioonilised komiteed ja viimaks üksikud kodanikud kohtadel aitasid rahva julgeoleku komiteed ja revolutsioonilist tribunali avastada kontrrevolutsionääre ja nendega arveid

õiendada. Revolutsiooniline tribunal mõistis kiiresti kohut ja karistas karmilt kontrrevolutsionääre, spekulante, spioone ja reetjaid.

1793. a. sügisest alates tegutses jakobiinide diktatuuri revolutsiooniline terror väga laialdaselt. Anti välja dekreet „kahtlaste“ kohta, kellede hulka arvasid neid, „kes oma käitumisega, või oma sidemetega, või oma kõnede ja teostega näitasid end türannide pooldajaina ja vabaduse vastaseina“. Kõik kahtlased kuulusid viibimata vahistamisele. Kahtlasteks kuulutati ka papid, kes keeldusid truudust vandumast konstitutsioonile. Salaja tagasipöörduvaid aadlikke-emigrante ähvardas surmanuhtlus. Mässudest osavõtnud kontrrevolutsionääre lasti maha. Žirondiinide juhitud hukati.

Kõikide revolutsiooni vaenlaste vastu tarvituselevõetud kindlate abinõudega õnnestus summutada mässud, murda sabotaaži ja saavutada võit rindeil.

Rahvahulgad — talupojad, linna väikekodanlus, „plebeid“ — toetasid jakobiine, kes õiendasid otsustavalt arveid mitte ainult revolutsiooni vaenlastega, vaid ka feodaalkorraga.

Feodaalkoormatiste kaotamine. 17. juulil 1793. a. avaldasid jakobiinid dekreedid kõigi feodaalkoormatiste täieliku ja tasuta kaotamise kohta. Seejuures käskis konvent ära põletada kõik dokumendid, kus olid üles tähendatud senjööride õigused. Konvent korraldas emigrantide maade müüki väikeste tükkide kaupa. Senjööride poolt varem äravõetud kogukonna maad anti tagasi talupoegadele. Samal ajal lubas konvent küla majaanike $\frac{1}{3}$ nõudmisel läbi viia kogukonna maade jagamise, nii et igaüks saaks võrdse osa. Asumaades kaotas konvent orjanduse, ehkki alles siis, kui Prantsuse asumaal Haiti saarel ülestõusnud neegerorjad olid juba oma vabastamise saavutanud.

Üldine maksimum. 1793. a. sügisel võttis konvent korralageduse ja elukalliduse all kannatavate masside survele vastu üldise maksimumi dekreedid, s. t. seaduse kõigi kaupade hindade kindla ülemmäära kohta. Maksimumi rikkumise eest ähvardas seadus kõige karmimate karistustega, isegi surmanuhtlusega. Relvastatud salgad saadeti maale, et mõisnikelt ja suurtalunikelt rekvireerida vilja.

Kuid määrates toiduaineile ja laialdaselt tarvitatavaile tarbeseemeile kindlad hinnad, seadsid jakobiinid sisse ülemmäärad ka töötasudele, mis valusasti puudutas töölisi.

Võitlus kiriku vastu. Samal ajal kui konvent otsustavalt õiendas arveid kontr-revolutsiooniliste pappidega, tegi Pariisi kommuun katset kaotada kirik. Ikka sagedamini toimusid talitused, nagu ristsed, pulmad ja matused, ilma pappideta. Kirikuid suleti. Kommuun tegi katset asendada usundit „mõistuse kultusega“ ja korraldas pidulikke pühi hariduse auks. Pidustusi korraldati ka looduse elu, inimkonna ajaloo ja Prantsuse revolutsiooni tähtsamate silmapilkude auks, samuti põllutööde algul ja lõpul, näiteks lõikuse ja viinamarjade koristamise ajal.

Igal pool kerkis revolutsiooni auks võiduvärvavaid, korraldati rongkäike, mispuhul lauldi revolutsioonilisi laule. Feodaal-absolutistliku korra süngeid aastaid asendas revolutsioonaaastate vabaduse tormiline rõõm.

Jakobiinide diktatuuri lõpul taastas konvent Robespierre'i ettepanekul, kes polnud rahul usundivastase võitlusega, jälle usundi, olgugi teisel kujul. Robespierre'i ettepanekul pandi kehtima „kõrgeima olendi“, s. t. jumala kultus, kusjuures anti teada, et „kõrgeima olendi“ parimaks teenimise viisiks „on kodanikukohuste täitmine inimese poolt“. „Kõrgeima olendi“ auks määrati pühi. Võeti tarvitusele uus kalender. Kuud nimetati vastavalt aastaegade iseärasustele. Nii näiteks nimetati üht suvekuudest thermidor'iks, palavaks kuuks, üht sügisekuudest — brumaire'iks, s. t. udude kuuks. Kevadekuud nimetati: ventôse'iks — tuultekuuks, germinal'iks — seemnete idanemise kuuks, prairial'iks — aasade kuuks. Iga kuu jagati dekaadideks (päevakümneteks).



Revolutsiooni sõdurid —
Raffet' litograafia.



Revolutsioonilise armee ohvitser —
tundmatu kunstniku portree järgi.

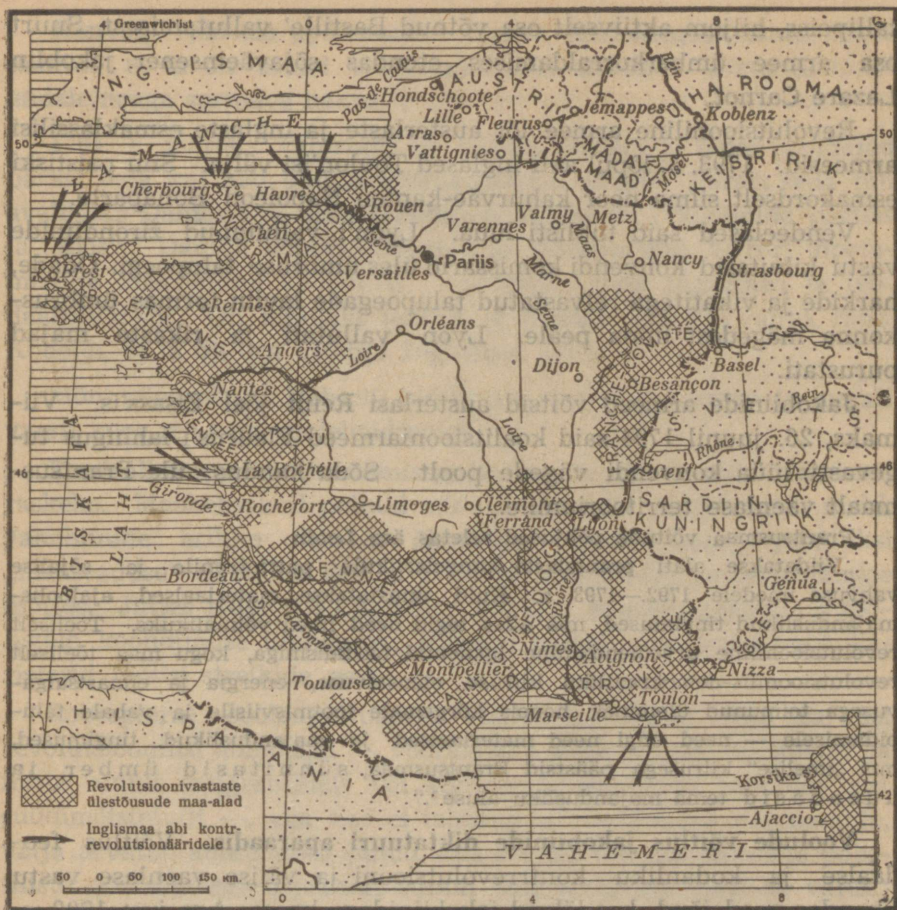
Sõjaväe uus korraldus ja revolutsiooniline taktika. Energiliselt arveid õiendades revolutsiooni vaenlastega sisemaal, otsustavalt hävitades feodaalseid suhteid, korraldasid jakobiinid ümber ka sõjaväe. Nad rakendasid uut revolutsioonilist taktikat ja saavutasid võidu rindeil. Raske oli võita paljasjalgsete sõduritega, kes sagedasti olid relvastatud ainult piikidega. Kuid need sõdurid kaitsevad revolutsiooni saavutusi, nad sammusid marseljeesiga sagedasti arvult rõhuvalt ülekaaluka, hästirelvastatud vaenlase vastu ja võitsid selle.

Revolutsiooni armee võitles uut moodi. Feodaalseis armeedes rakendati „reataktikat“, mis saavutas suurima täiuslikkuse Friedrich II ajal. Selle taktika juures reastati jalavägi tohutu piikkadesse „ridadesse“, mille otsad ühendati lühikeste põikkolonnidega. See kohmakas mass liikus aeglaselt ja ainult tasasel maastikul. Pärisorjapidajad-ohvitserid kartsid sõdureid lühikesekski ajaks jätta valveta.

Revolutsiooniline armee võis rakendada teist taktikat. Prantsuse sõdureil puudus vilumus, aga vastandina värvatud palgasõdureile nad teadsid, mille eest nad võitlevad. Nagu näitab Engels, kutsus sõjaväe muutunud koosseis ellu uue sõdimisviisi — laialipaisatud laskerivid ja liikumise kolonnidena. Kolonnid, mille eel käisid tihedad laskurite ahelikud, võisid võidelda igasugusel, ka „ridade“ jaoks ebasobival maastikul, ja pärast vaenlase läbimurdmist kiiresti koondada sõjavägesid reservist vaenlase jõudude lõplikuks purustamiseks. Armee oli jagatud iseseisvaks korpusteks, mis koosnesid igasuguseist relvaliidest.

„Võit või surm!“ niisugune oli revolutsioonilise sõja loosung. Vabariikliku armee sõdurid, peamiselt talupojad ja käsitöölised, endalt feodaalkorra ikke heitnud vaba Prantsusmaa töölised, olid ennastsalgavuse ja kangelaslikkuse eeskujuks.

Juba 1793. a. augustis andis konvent uue dekreediga sõdurite massilise värbamise kohta. Kõik kodanikud 18.—25. eluaastani loeti mobiliseerituks kodumaa kaitseks. „Noored inimesed,“ öeldi dekree-



Prantsusmaa 1793. a. (võitlus kontrevolutsiooniga).

dis, „lähevad võitlema rindele. Abielumehed peavad taguma relvi ja vedama kohale toidumoona. Naised hakkavad valmistama riideid, telke ja teenima haiglais. Lapsed pannakse kitkuma šarpiid vanast pesust. Vanad annavad käsu endid viia väljakuule, et õhutada sõdureis vahvust, vihavaenu kuningate vastu ja vabariigi ühtsuse mõtet.“

Võitude organiseerijaiks olid komissarid ja armee kindralid, kes sageli põlvnesid rahva alamaist kihtidest. Kindralite hulgas oli kuulus erilise vahvuse poolest noor Hoche, erusõduri poeg, nooruses

tallipoiss, hiljem aktiivselt osa võtnud Bastille' vallutamisest. Suurt osa armee ümberkorraldamises etendas sõjaväeinsener, jakobiin Lazare Carnot.

Revolutsiooniline armee lõi austerlaste ja inglaste esmaklassilisi armeesid. 1793. a. lõpul aeti inglased Toulon'ist välja. Siin paistiski esmakordselt silma noor kahurväe-kapten Napoleon Bonaparte.

Vendeelased said tublisti lüüa. Lyon'i vallutanud žirondiinide vastu kihutasid konvendi komissarid üles ümbruse talupoegi. Odade, harkide ja vikatitega relvastatud talupoegade laviin tormas ümbruskonna mägedest linna peale. Lyon vallutati ja rikaste majad purustati.

Jakobiinide armeed võitsid austerlasi Reini jõel Elsass'is. Viimaks, 26. juunil 1794 said koalitsiooniarmeed Fleurus'i lahingus tugevasti lüüa konvendi vägede poolt. Sõda kandus üle Prantsusmaalt vaenlase territooriumile.

Prantsusmaa võitude põhjused seletas ära Lenin.

„Viidatakse alati prantslaste kangelaslikule patriotismile ja sõjalise vahvuse imedele 1792.—1793. a. Kuid unustatakse materiaalsed, ajaloolis-majanduslikud tingimused, mis alles tegid need imed võimalikuks. Tõeliselt revolutsiooniline arveõiendamine iganenud feodalismiga, kogu maa tõeliselt revolutsioonilis-demokraatliku kiiruse, otsustavuse, energia ja ennastsalgavusega toimunud üleminek hoopis kõrgemale tootmisviisile ja vabale talupidamisele — need ongi need materiaalsed ja majanduslikud tingimused, mis „imelise“ kiirusega päästsid Prantsusmaa, sünnitasid ümber ja uuendasid tema majandusliku aluse¹.“

Voolude võitlus jakobiinide diktatuuri aparaadis. Võitlus feodaalse ja kodanliku kontrevolutsiooni ja välise vaenlase vastu ühendas need jõud, kes läksid jakobiinidega kaasa. Aga just 1793. a. sügisest alates, kui algas murrang välisrindeil ja mässajad kaotasid sisemaal, suurenesid kodanliku revolutsiooni laagris sisetülid.

Kehvistu kannatas nälga. Töölised polnud rahul töötasude maksimumiga. Kasutades konvendi dekreeti lasksid suurtalunikud kehvistut lõikuse ajal sundkorras töötada oma põldudel. „Pöörased“ ja kommuuni rühmitunud jakobiinid, Hébert'i (kommuuni abiproküröri) pooldajad, nõudsid terrori tugevdamist spekulantide vastu. Hébert nõudis arveõiendamist maa rikastega ja isegi väikekaupmeeste-aedviljamüüjatega.

¹ Lenin, Teosed, XXI k., lk. 189.

Konvent vahistas „pöörased“. Nende juht Jacques Roux, teada saanud, et ta on antud revolutsioonilise tribunali kohtu alla, lõi endale noaga surmava haava.

1794. a. märtsis vahistati ja hukati Hébert ja tema pooldajad pärast seda kui nad olid katsunud haarata võimu. Pärast seda tuli avalikuks Danton'i ja tema pooldajate vandenõu jakobiinide parteis ja „soos“. Danton nõudis kodanlusega äraleppimist, terrori lõpetamist ja maksimumi kaotamist. Ta nõudis rahu Inglismaa ja feodaalriikidega. On kindlaks tehtud, et Danton varastas rahva raha. Kõneldi, et ta oli ära ostetud Inglismaa poolt.

Mõni päev pärast Hébert'i hukkamist vahistati Danton ja hukati varsti koos rea oma poolehoidjatega.

Feodaalkoormatiste kaotamisest hoolimata jäi masside seisukord raskeks. Maakehvikuil polnud millegi eest osta müüdavaid maid. Jakobiinide eriline dekreet ähvardas surmanuhtlusega juba üksi „maaseaduse“ esitamise eest, s. t. üldise maa võrdse ümberjaotamise mõttes. Jättes jõusse Le Chapelier' seaduse, keelasid jakobiinid tööliste koondumise ühinguisse, sulgesid nende organisatsioonid, karistasid töölisi streikide eest.

Robespierre'i pooldajad oleksid võinud tarvitusele võtta rea uusi revolutsioonilisi abinõusid — võõrandada maid kõigilt mõisnikelt ja mitte ainult emigrantidelt või kontrrevolutsioonilise tegevuse eest süüdimõistetuilt —, aga nad ei tahtnud kallale kippuda eraomandile, välja arvatud ainult need juhud, kus see oli tarvilik äärmiste poliitiliste või sõjaliste asjaolude sunnil (kontrrevolutsionääride varanduste konfiskeerimised, maksimumi läbiviimine, rekvisitsioonid). Robespierre ja tema pooldajad oleksid võinud kaotada tööliste teenistuse maksimumi ja parandada maakehvistu olukorda, aga nad ei teinud seda. Sellega nad tõukasid endist eemale masside vaesemad kihid, kes neid varem toetasid. Selles avaldus jakobiinide kodanlik piiratus.

Asumata revolutsiooni edasisele süvendamisele ja kaotades linnaning maakehvistu toetuse, seisid Robespierre, Saint-Just ja teised jakobiinid ohu ees, et võiks toimuda kontrrevolutsiooniline pööre kodanluse poolt, kes oli tugevnenud ja vihaselt võitles maksimumi vastu.

Just sel ajajärgul tekib palju uusi ettevõtteid. Maksimumist hoolimata areneb spekulatiivne kaubandus.

Vabariigi II aasta 9. thermidor'i (27. juuli 1794. a.) kontrrevolutsiooniline pööre. Kodanliku „soo“ ja osa jakobiinide keskel küpses vandenõu Robespierre'i ja tema pooldajate vastu. Robespierre sai sellest teada. Ta otsustas vandenõulasi ennetada ja ise neid rünnata.

Ilmudes konventi nõudis Robespierre vandenõulaste vahistamist. Vaenlased ei lasknud tal kõnelda. Robespierre vahistati konvendis ja suleti vanglasse. Aga kommuun kutsus abi ja vabastas Robespierre'i, kes läks üle raekotta (hoonesse, kus Pariisi kommuun pidas oma istungeid). Siis piirasid kontrrevolutsioonilised vandenõulased raekoja sõjavägedega ümber. Eeslinnad ei osutanud küllaldast toetust Robespierre'ile, ja ta vahistati. Vahistamisel ta sai haavata. See oli II aasta 9. thermidor'il uue revolutsioonilise kalendri järgi (27. juulil 1794. a.).

Järgmisel hommikul hukati lindpriiks kuulutatud Robespierre, Saint-Just ja nende pooldajad.

Võimule said thermidoorlased — kontrrevolutsiooniline kodanlus, kes alustas ägedat terrorit rahvahulkade vastu.

PRANTSUSE XVIII SAJANDI KODANLIKU REVOLUTSIOONI TÄHTSUS. KODANLIKU REVOLUTSIOONI PÕHJALIK ERINEVUS PROLETAARSEST REVOLUTSIOONIST.

Prantsuse kodanliku revolutsiooni ajaloolisest tähtsusest kirjutas Lenin: „Oma klassi jaoks, kelle heaks ta töötas, kodanluse jaoks ta tegi nii palju, et kogu XIX sajand, see sajand, mis andis tsivilisatsiooni ja kultuuri kogu inimkonnale, möödus Prantsuse revolutsiooni tähe all. Kõigis maailma otstes see sajand ei teinud muud, kui ainult viis läbi, teostas osade kaupa, lõpetas selle, mida löid prantsuse suured kodanluse revolutsioonäärid, kes teenisid kodanluse huve, olgugi et nad ei olnud sellest teadlikud, varjates end sõnade taha vabadusest, võrdsusest ja vendlusest... Olgugi et Prantsuse revolutsioon purustati, ta siiski võitis, sest ta andis kogu maailmale niisuguseid kodanliku demokraatia ja kodanliku vabaduse aluseid, mis olid juba kõrvaldamatud.“

¹ Lenin, Teosed, XXIV k., lk. 304.

Revolutsioon Prantsusmaal tõi määratu suuri muudatusi ühiskonnaelu kõigil aladel. Kuni revolutsioonini rõhusid talurahvast feodaalkoormatised. Aadlil ja vaimulikul seisusel oli eesõigusi kodanluse ja talurahva ees, kuid kõik seisused olid õigusteta kuningavõimu ees. Kohtadel olid igal pool omad kohtud, omad tollid, omad mõõdud. Tööstuse, põllumajanduse ja kaubanduse arenemine oli aheldatud feodaalkammitšaisse.

Kõik need kammitšad purustati otsustavalt jakobiinide poolt. Jakobiinid panid kehtima revolutsioonilise diktatuuri ja andsid eeskuju selleks, kuidas on vaja armutult maha suruda kontrevolutsiooni ja kaitsta kodumaad välise vaenlase eest. Talupojad said rahva poolt toetatud eesrindliikumana, revolutsioonilise kodanluse esindajate läbi vabaks pärisorjapidajate rõhumise alt. Tohtu suured rahvahulgad võtsid aktiivselt osa XVIII saj. Prantsuse revolutsioonist. See revolutsioon oli, nagu seda iseloomustas seltsimees Stalin, „...rahva revolutsioon, mis võitis, tõstes tohtu suured rahvahulgad feodalismi vastu üles ja kaitses kolmanda seisuse huve“¹.

Kuid „täielikku võitu“, ütleb Lenin, „polnud jakobiinidele määratud saavutada, peamiselt sellepärast, et XVIII sajandi Prantsusmaa oli mandril piiratud liiga mahajäänud maadega ja et Prantsusmaal endal polnud materiaalseid aluseid sotsialismiks, polnud panku, kapitalistide sündikaate, masinatööstust, raudteid“².

Jakobiinide ajalooline tähtsus seisneb selles, et nad puhastasid teed kapitalismile, kodanluse valitsemisele. Feodaalahelate asemel kodanlus pani töölist ja talupojad uutesse ahelatesse, kodanliku ekspluateerimise ahelatesse. Seisused kaotati, kuid aadlikeude-aristokraatide rõhumise asemele tuli rikaste-kapitalistide rõhumine. Ent kapitalistlik ekspluateerimine oli progressiivsem feodaalsest. Kapitalismi juures kasvab ja areneb kõrvuti kodanlusega proletariaat, tema tulevane hauakaevaja.

Niikaua kui jakobiinid võitlesid feodaal-absolutistlike klassidega, toetasid neid rahvahulgad. Aga, nagu ütleb seltsimees Stalin, „kodanlik revolutsioon ei või liita kodanluse ümber veidigi pikemaks ajaks miljoneid töötavaid ja ekspluateeritavaid hulki just seepärast, et nad osutuvad töötavaiks ja ekspluateeritavaks“³.

Ainult sotsialistlikus revolutsioonis on võimalik masside kestmam liitmine proletariaadiga, kes neid endaga kaasa tõmbab.

Põhjalikud on erinevused ka kodanliku ja proletaarsete revolutsiooni eeldestes.

Feodaalsel Prantsusmaal oli juba enne revolutsiooni „kapitalistliku elukorra enamvähem valmisvormide“⁴ küpsemine kaugele arenenud. Prantsusmaal oli kapitalistlik manufaktuur. Palgatööd ja raharenti rakendati põllumajanduses laialdaselt. Kaubandus arenes kiiresti,

¹ Stalin, Leninismi küsimused, 10. tr., 1936, lk. 609.

² Lenin, Teosed, XX köide, lk. 556.

³ Stalin, Leninismi küsimused, 11. tr., 1939, lk. 112.

⁴ Stalin, Leninismi küsimused, 11. tr., 1939, lk. 111.

Teisiti on lugu sotsialistlikus revolutsioonis. „Proletaarne revolutsioon,“ ütleb seltsimees Stalin, „algab ilma, või peaaegu ilma sotsialistlike elukorralduste valmisvormideta“.

Venemaal avanes alles pärast proletariaadi diktatuuri püstitamist võimalus üles ehitama hakata sotsialismi. Nagu siit näha, olid suure proletaarsete revolutsiooni ülesanded palju keerulisemad ja raskemad.

Kodanliku ja proletaarsete revolutsiooni vahel seisneb põhjalik erinevus järgmises: „Kodanlik revolutsioon piirdub ühe võimul oleva ekspluateeriva rühma asendamisega teise ekspluateeriva rühmaga“¹. Suur sotsialistlik revolutsioon aga kaotas igasuguse inimese ekspluateerimise teise inimese poolt, kaotades eraomandi tootmisvahendeile, kiskus välja isegi ekspluateerimise juured. Ühenduses kodanliku revolutsiooni ülesannetega kodanlus ei purusta, ei murra ekspluataatorlikku feodaal-absolutistlikku riigiparaati, vaid kohandab seda juba teatava määraneni küpsenud kodanliku majandusega.

Proletaarne revolutsioon aga, hävitades kõik ning igasugused ekspluataatorlikud klassid, teeb sellega hiiglatöö — ta purustab ja murrab ekspluataatorliku riigimasina, mis rõhus masse tühise vähemiku huvides. Proletariaat loob uut tüüpi riigi, mis teostab masside tahet, proletariaadi diktatuuri. See riik surub maha ekspluataatorlike klasside pahatahtlike jäänuste tühise vähemiku kontrrevolutsioonilise vastupanu, organiseerib sotsialistlikku ehitustööd ja kaitseb Nõukogude Liidu piire.

Ühenduses kodanliku ja proletaarsete riigi põhjaliku erinevusega oli ka revolutsioonide käik erinev.

Sotsialistlik revolutsioon algas võimu haaramisega proletariaadi poolt. Seevastu Prantsuse kodanlikus revolutsioonis rahva poolt toetatud ja plebeidega liitu astunud kodanluse eesrindlikumad elemendid, jakobiinid, tulid võimule alles revolutsiooni viimases järgus.

Prantsuse kodanlik revolutsioon XVIII saj. ja suur sotsialistlik revolutsioon XX saj., mis toimusid hoopis erinevail ajajärkudel ja arenesid hoopis erinevate seaduste järgi, erinevad põhjalikult teineteisest.

XVIII saj. polnud eeldusi sotsialismi püstitamiseks ja kodanluse kukutamiseks. Vastuoksa, kui kodanlus, kukutanud feodaalse korra, asus võimule, oli ta tõusvaks klassiks. Nüüd on lugu teine. Meie

¹ Stalin, Leninismi küsimused, 11. tr., 1939, lk. 111.

² Sealsamas.

ajajärgul, kapitalismi kõdunemise ja purunemise ajajärgul, on kodanlus languse seisukorras, tõusvaks klassiks on proletariaat.

Suure sotsialistliku oktoobrirevolutsiooni kohta ütleb seltsimees Stalin, et see „pole Suure Prantsuse revolutsiooni jätkamine ega lõpetamine. Prantsuse revolutsiooni eesmärgiks oli feodalismi likvideerimine kapitalismi kindlustamiseks. Oktoobrirevolutsiooni eesmärgiks on aga kapitalismi likvideerimine sotsialismi kindlustamiseks“¹.

4. PEATÜKK.

PRANTSUSMAA 1794.—1815. a.

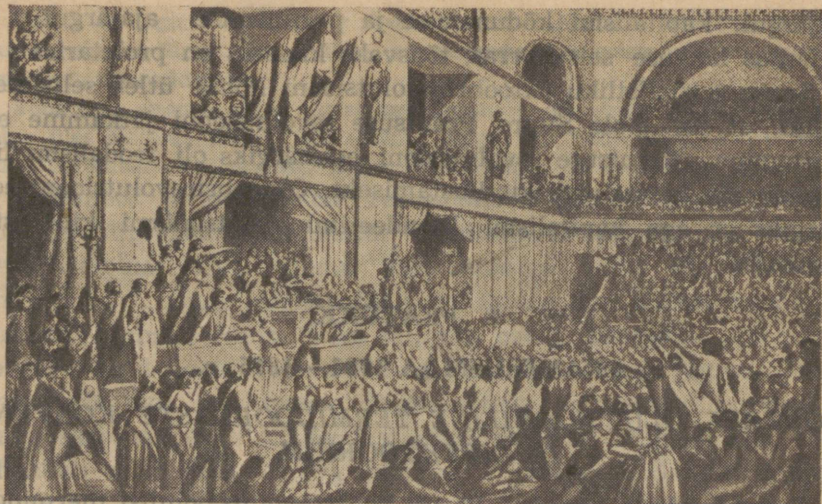
KONTRREVOLUTSIOONILINE TERMIDOORLASTE KONVENT JA DIREKTOORIUM.

Termidoorlaste konvent. Pärast kontrrevolutsioonilist thermidor'i riigipööret tuli võimule uus kodanlus, kes rikastus spekulatsioonide läbi revolutsiooni ajal. Termidoorlaste hulgas oli palju saadikuid, kes varem kuulusid „soo“ hulka. Nüüd etendasid väljapaistvat osa spekulandid-ärimehed. Võimulepääsenud termidoorlaste esimeseks ülesandeks oli purustada jakobiinide diktatuuri aparaat ja selle asemele luua suurkodanluse kontrrevolutsiooniline diktatuuri aparaat. Kõigepealt võeti ära rahvapääste-komiteelt tema endised määratu suured volitused. Ta muutus üheks neist komiteedest teiste kuueteistkümne kõrval. Tema hoolde jäid ainult välispoliitika ja sõjaväe juhtimine. Siseasjad anti üle seadusandlikule komiteele. Suurenes termidoorlastest koosneva uue rahva julgeoleku komitee osa.

Jakobiinide klubi suleti, ta ruumid pitseeriti. Klubi osakonnad kohtadel „rahvaseltsid“, saadeti laiali. Kodanlikud kontrrevolutsioonärid ajasid laiali ka Pariisi sektsioonid, mis etendasid revolutsioonis nii suurt osa.

Revolutsiooniline Pariisi kommuun saadeti laiali ja asendati valitsuse poolt nimetatud komisjoniga. Purustati revolutsioonilised komiteed kohtadel. Konventi kutsuti tagasi žirondiinid. Kõigi nende abinõudega käis kaasas julmim kontrrevolutsiooniline terror. Revolutsioonilisi jakobiine vahistati kõikjal. „Kuldse noorsoo“, noorte

¹ Stalin, Vestlus saksa kirjaniku Emil Ludwig'iga. Part. kirj., 1937, lk. 47.



Ülestõus 1795. a. kevadel Pariisis (vabariigi III aasta 1. prairial'il) —
Monnet' maal Hellmann'i gravüüri järgi.

priiskavate tuisupeade salgad peksid tänavail keppidega töölisi, tun-
 gisid jakobiinide majadesse ja õiendasid nendega julmalt arveid.

Majanduspoliitika alal likvideerisid termidoorlased samuti jako-
 biinide diktatuuri poolt jäetud pärandi.

24. detsembril 1794. a. kaotas termidoorlaste konvent maksimi-
 mumi. Spekulandid kruvisid kohe hinnad üles.

Maksimumi kaotamine mõjus äärmiselt raskesti kehvikule, sankulottide-
 dele. Seoses määratu suure hulga paberraha väljalaskmisega kasvas elu-
 kallidus. „Ülemääraline elukallidus sunnib oigama ja nälga suurema vaest
 töolist nelja livre'iga¹ ehk saja sou'ga päevas,“ kirjutab ajaleht „Rahva
 Tribuun“. Hulkades märatses nälg, puudus tõusis äärmuseni. Samal ajal
 torkas teravasti silma rikaste klasside toredus, nende tualetid, kuld ja
 briljandid.

Elukallidus ja nälg tugevnesid eriti 1795. a. kevadeks. „Tänavail võib
 näha õnnetuid, kes kukuvad maha nõrkusest ja jõuetusest,“ teadustasid aja-
 lehed. „Vaadake mõnede linnaosade tänavail päikesetõusu ajal neid kõhnu
 kujusid, neid uste taha kogunenud „sabisid,“ kirjutab leht.

Sõdurid said jalanõusid papist taldadega ja sineleid mädist riidest, aga
 armee varustajad teenisid tohutu suuri rahasummasid.

1795. a. kevadel püüdsid nälginud rahvahulgad teostada üles-
 tõusu. Meeleheiteni viidud Pariisi rahvahulkade esimene ülestõus

Samal ajal maksis nael leiba 16 livre'it, paar saapaid 1200 livre'it.

toimus aprillis (germinal'is) loosungi all: „Leiba ja 1793. a. konstitutsiooni!“ Näljased massid, tunginud termidoorlaste konventi, nõudsid jakobiinide tagasitulekut ja 1793. a. konstitutsiooni kehtima-pane-mist. Rahvamasside vastu astus üles kogu kodanlik Pariis. Esiti suruti töölised sõjavägede poolt oma eeslinnadesse, hiljem aga algasid areteerimised, asumisele saatmised, hukkamised.

Teiskordselt tõusid rahvahulgad üles 20.—23. mail (prairial'is). Seekord oli ülestõus veelgi tõsisem. Töölised võtsid ära isegi mõned suurtükid. Kuid liikumine ei olnud organiseeritud. Valitsuse tugev suurtükivägi purustas töölisrajoonid. Teise (prairial'i) ülestõusu mahasurumise järel tõusis kontrrevolutsioonilise kodanluse terror äärmuseni. Jakobiine lasti maha ja peksti surnuks vanglais.

Pärast revolutsiooniliste ülestõusude mahasurumist termidoorlaste konvent pani kehtima rea määrusi keskvalitsuse tugevdamiseks.

1795. a. augustis võttis konvent vastu uue konstitutsiooni. Üldine valimisõigus kaotati. Hääleõiguse said ainult isikud, kes maksid otsest maa- või isikumaksu. Konvent saadeti laiali.

Direktoorium. Nüüd valiti omanike esindajaid kahte kotta. Alamkoda — „viiesaja nõukogu“ — esitas seadusi. Ülemkoda — „vanemate nõukogu“ — kinnitas neid. Kojad valisid viis direktorit, nn. „direktooriumi“, kellele anti täidesaatev võim. 1795. a. termidoorlaste konstitutsioon kindlustas suurkodanluse diktatuuri. 1795. a. tekkinud direktoorium kestis 4 aastat, kuni 1799. a.

1795. a. oktoobris (vabariigi IV aasta vendémiaire'il) algas Pariisis endas rojalistide¹ relvastatud mäss. Need unistasid vabariigi täielisest kaotamisest ja vanale korrale tagasipöördumisest. Sõjategevuse juhtimine mässajate vastu anti noorele kahurväe-kindralile Bonaparte'ile. Ta paigutas osavasti kahurväe ja külmavereliselt tulistas kahureist laiali mässajate kõige ohtlikumad kogunemiskohad. Konvent võlgnes Bonaparte'ile oma pääsemise.

Direktooriumi aastad läksid ajalukku kui edasise spekulatsiooni, börsimängu aastad ja samal ajal kui masside kohutava viletsuse ja kannatuse aastad. Rahakursi langemine jätkus. Esimese järgu tarbe-ajnete hinnad kasvasid 230 korda, aga teenistustasu ainult 63 korda.

Hinnangu Prantsuse majandusliku arengu kohta direktooriumi ajal andsid Marx ja Engels järgmiste sõnadega: „Revolutsioon vabastas kodanliku

¹ Rojalistid — kuningavõimu pooldajad.

ühiskonna feodalismi kammitsaist... Aga alles direktoriumi valitsuse ajal pääseb hoogsalt esile ja lööb allikana keema kodanliku ühiskonna tõeline elu. Kaubandusettevõtete palavik, rikkastumiskirg, joobumus uuest kodanlikust elust... vabanenud tööstuse esimesed sammud — kõik need olid äsjasündinud kodanliku ühiskonna üksikud elulised sümptoomid¹.“ Niiviisi astub kodanlus oma valitsemisteele. Marx ja Engels märkisid samuti ära feodaalseist kammitsaist vabanenud põllumajanduse tõusu.

Seadusandlike kodade liikmeist olid umbes 300 avalikud rojalistid ja ootasid ainult kohast silmapilku, et taastada monarhia. Kasutades revolutsiooni vastu sihitud terrori-olukorda, hakkasid monarhistid tegutsema. Vendée's puhkes jällegi mäss.

Babeuf ja „võrdsete vandeselts“. Äärmiselt terava rahulolematuse tõttu direktoriumi valitsuse poliitikaga tekkis väikekodanluse ja tööliste keskel suur vandeselts direktoriumi vastu. Vandeseltsi eesotsas seisis Babeuf.

Babeuf sündis 1760. a. Põhja-Prantsusmaal vaeses perekonnas. 16-aastaselt hakkas ta töötama. Puudus sundis teda minema teenistusse mõisniku juurde. Oma senjööri käsul tuhnis Babeuf arhiivides ja otsis välja dokumente mõisnike juba ununenud eesõiguste kohta, et senjäär nende dokumentide põhjal võiks nõuda talupoegadelt lisa-koormatiste kandmist. See töö suurendas Babeuf'i põlgust feodaalse korra vastu. 1789. a., just revolutsiooni algusaastal, astub Babeuf avalikkuse ette brošüüri-ga, milles paneb ette kaotada feodaalne omandiõigus maale ja maad ära jagada puudustkannatajate vahel.

Direktoriumi ajal, klassivõitluse teravnemise ajajärgul, loobub Babeuf oma endisest kavatsusest.

„Maa vili kuulub kõigile,“ kuulutab Babeuf, „aga maa — mitte kellelegi; kommunistlik kord ainuüksi on õiglane, ainuüksi normaalne.“

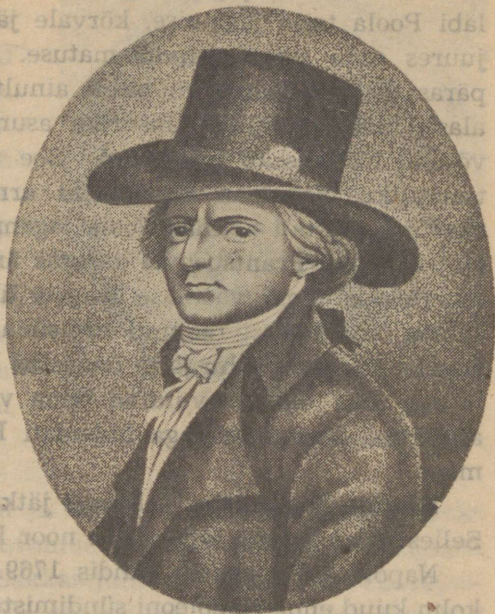
Nüüd peab Babeuf tarvilikuks luua kommuun. Neid omanikke, kes ei soovi oma varandust anda kommuunile, ta paneb ette ilma jätta kodanikuõigustest ja kuulutada „kahtlasteks“.

Kommuunist pidi Babeuf'i arvamise järgi välja kujunema võrdsus: „Meie vajame võrdsust, mitte ainult niisugust, mis on kirja pandud „Inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioonis“. Meie tahame, et see oleks meie keskel, meie elamute katuse all“².

¹ Marx ja Engels, Teosed, III k., lk. 151.

² Babeuf, Võrdsete manifest.

Babeuf pooldas kõigi kodanike lihtlabast võrdsustamist. Babeuf'i kavatsuste järgi annaks iga ühiskonnaliige oma käsitöö või põllutöö saadused ühiskondlikesse laudadesse. Eriline „toitlustusvalitsus“ peab arvet kõigi töötajate ja naturaaltulude kohta; tema „jaotab ka kõik saadused hoolika võrdsuse alusel kodanike vahel ära“. Niisugusel viisil pani Babeuf ette toodetavaid hüvesid ära jagada täieliku võrdsuse alusel, olenematult iga ühiskonnaliikme tööhulgast. Kommunismi esimesel järgul, sotsialismi juures, see oleks õnnestanud ühiskondlikku toodangut, soodustades laiskleжайd ja logeleжайd.



Babeuf — Bonville'i gravüür.

Esile tõstnud revolutsioonilise diktatuuri loosungi, Babeuf kavatses püstitada kehvikute diktatuuri, et murda rikaste vastupanu. Oma kavatsust püüdis Babeuf rakendada tegelikult. Ta ei eraldanud veel töölisi üldisest töötajate massist, ta ei mõistnud juba tol ajal kujuneva proletariaadi tähtsust, tema juhtivat osa. 1796. a. organiseeris ta vandenõu, aga teda andis välja provokaator. Babeuf vahistati ja hukati aasta pärast. Varsti pärast Babeuf'i vahistamist tegid tema pooldajad katset korraldada Grenelle'i laagri sõdurite ülestõusu (Pariisi eeslinnas), aga see ebaõnnestus.

Babeuf'i vandenõu oli esimene katse saavutada kommunismi relvastatud ülestõusu ja revolutsioonilise diktatuuri püstitamise teel. Tal ebaõnnestus see, sest proletariaat hakkas alles Prantsusmaal kujunema ega saanud Babeuf'i toetada.

Termidoorlaste konvendi ja direktooriumi sõjad. 1795. aastal tekisid feodaalkoalitsioonis tugevad hõõrumised. Need hõõrumised

olid seotud Poola jagamisega. 1793. aastal viisid Vene- ja Preisimaa läbi Poola teise jagamise, kõrvale jättes Austria, mis kutsus tema juures esile suure rahulolematuse. 1794. a. süttis Poolas, millest pärast kaht jagamist jäi järele ainult neljandik tema senisest maaalast, ülestõus Põhja-Ameerika asumaade iseseisvusvõitlusest osavõtnud Košciuszko juhtimisel. See ülestõus suruti maha Preisi ja tsaristliku Venemaa ühendatud armee poolt, mille järel Austria osavõtul teostati kolmas Poola jagamine, 1795. aastast lakkas Poola riik olemast. Prantsusmaa kasutas ära vastastikuse rahulolematuse, mis tekkis tema vaenlase laagris ühenduses saagi jagamisega, ja sõlmis oma liitlasi reetnud Preisimaaga eraldi rahu. Selle 1795. a. Baselis sõlmitud rahu järgi õnnestus Prantsusmaal maitsta vilja võitlustest, mis olid saavutatud tema vägede poolt juba revolutsiooni ajajärgul. Prantsusmaaga ühendati Reinist vasemal pool asetsevad maad.

Kindral Bonaparte. Vahepeal jätkus sõda Austria ja Inglismaaga. Selles sõjas paistis eriti silma noor kindral Bonaparte.

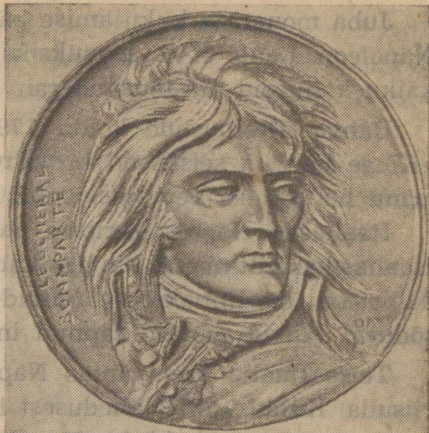
Napoleon Bonaparte sündis 1769. a. Korsika saarel, mis ainult kolm kuud enne Napoleoni sündimist oli saanud Prantsusmaa omaks. Napoleoni isa, advokaat, vaesunud mõisnik, liitus Prantsuse parteiga ja otsustas pojale anda hariduse Prantsusmaal. Napoleon õppis väike linnakese Brienne'i sõjakoolis. Sünge, kohmakas, halva prantsuse hääldamisega väike Napoleon pööras endale sõprade tähelepanu. Teda nokiti, pilgati tema korsikalikku hääldamist. Kuid Napoleon õppis hiilgavalt. Viieteistkümne-aastasena ta siirdus Pariisi sõjakooli, mille lõpetas väga heade teadmistega, eriti matemaatikas ja ajaloos. Noor Bonaparte kirjutas eritöö ballistika, s. o. kuulide heitmise kohta.

Toulon'i piiramise puhul 1793. a. paigutas Bonaparte kahurväe enda kavastatud skeemi järgi. Tulistamine õnnestus, Inglise intervendid purustati. Toulon vallutati. Selle võidu eest ülendas konvent 24-aastase Bonaparte'i kindraliks.

1795. a. purustas Bonaparte hävitava kahuritulega rojalistid, kes tegid katset haarata võimu Pariisis.

Bonaparte'i Itaalia sõjakäik. Pärast seda määrati Bonaparte Pariisi vägede juhatajaks, aga ta oli selleks ainult lühikest aega. Varsti ta asus armee juhatajana sõjakäigule, mis oli määratud retkeks austerlaste vastu Põhja-Itaaliasse.

Seda määramist ei kadestanud keegi — Prantsuse armee hästivarustatud ja -relvastatud parimad jõud olid Reini ääres. Itaalia sõjatannert loeti kõrvaliseks: Itaalia piiril asuv armee oli halvasti rietatud, sõdurid kandsid puukingi (sabot'sid). Mitte ainult sõdureile, ka kindraleile ei makstud palka. Arvati, et peale tungida see armee ei suuda, et parimal juhul ta tõmbab osa Austria jõude Reini äärest ära.



Bonaparte — David d'Angers'i medaljon.

Armee oli lagunemas, distsipliin oli langemas, röövimised ja marodeerimine sai igapäevaseks nähtuseks. Aga Bonaparte ei sattunud segadusse, nähes, missuguses seisukorras on armee, mida ta hakkas juhtima; ta kavatses suurejoonelist kaugeleulatuvat plaani. Ta otsustas teha Itaalia platsdarmiks¹ Euroopa ja Ida vallutamiseks ja asus selle plaani teostamisele.

Kõigepealt asus Bonaparte jalule seadma armee distsipliini ja korraldama varustust. Ta saavutas täieliku sõnakuulmise juhtide poolt.

Oma abilist kindral Augereau'd, kes oli pea jao pikem väikesest Napoleonist, ähvardas Bonaparte: „Kindral, teie olete pea jao minust kõrgem, aga kui teie ei täida minu käske, siis kaotate selle eelise.“ Augereau kõneles hiljem, et Bonaparte „ajanud talle hirmu peale“.

Sõjaretketele asudes lubas Bonaparte sõdurite poole pöördudes anda neile paljaksriisumiseks Itaalia. „Sõdurid! Teie pole rietatud, olete halvasti toidetud,“ kirjutas Napoleon käskkirjas, „Viin teid kõige viljakamaisse maadesse maailmas.“ Samal ajal deklareeris Napoleon teises käskkirjas valelikult, ta minevat Itaaliasse, et vabastada itaalia rahvas austerlastest ja feodaalvallsuste rõhumisest.

Bonaparte'i väed tungisid kiiresti Itaaliasse. Austerlased kannatasid ühe kaotuse teise järel. Kuid niipea kui kindral Bonaparte tungis Itaaliasse, sai kõigile selgeks tema vale, nagu peaks ta sõda itaalia rahva vabastamiseks. Bonaparte suhtus rahvasse alati põlgu-sega. Seda ta tõendas juba Prantsusmaal.

¹ Platsdarm — rajoon vägede koondamiseks enne aktiivse tegevuse algust.

Juba monarhia kukutamise päeval, 10. augustil 1792. a., nimetas Napoleon Louis XVI argpüksiks, et viimane ei sõandanud panna käiku kahureid ülestõusnud rahva vastu.

Rahva ülestõusude kohta 1795. a. Pariisis kirjutas Bonaparte: „Kõige halvem seisus on lihtrahvas,“ ja ta pidas tarvilikuks mitte armu heita neist revolutsioonilistest ülestõusudest osavõtjaile.

Itaallased Napoleon riisus paljaks ja rahvaliikumised surus ta Itaalias karmilt maha. Näiteks karistuseks mitteaalistumise eest käskis Napoleon ühe linnakese elanikud kõik maha tappa ja siis, kui tema sõdurid täakidega olid tapnud inimesed, põletas selle linna maha.

Teise Itaalia linna andis Napoleon oma sõdureile 24 tunniks riisuda. Külad, mille lähedusest leiti kohalike elanike poolt tapetud prantsuse sõdureid, käskis Napoleon maha põletada.

Napoleoni armee sai Itaalias kahureid, relvi, määratu hulga toiduaineid ja hobusemoona. Vallutatud kohtadele määrati miljoni- lisi rahamakse. Napoleon võttis kaasa hinnalisi skulptuure ja pilte muuseumidest, riistu kirikuist, briljante, kulda ja saatis kõik Pariisi.

Vallutanud peaaegu kogu Itaalia, võttis Bonaparte Rooma paavstilt Pius VI-lt ära rea tema valdusi. Natuke hiljem heideti Pius VI vangi ja viidi vangina Prantsusmaale. Võtnud ära hulga käsikirju Vatikani raamatukogust, saatis Napoleon need Pariisi.

Ostnud ära Austria kindralid, sai Napoleon teada Austria staabi plaanid, ja see kergendas talle võidu saavutamist. Bonaparte ületas Austria piiri, jõudis peaaegu Viinini ja purustas talle vastusaadetud esmaklassilised Austria väed.

Samal ajal kui Prantsuse parim armee Reini ääres sai lüüa, purustas Bonaparte'i sõjaretke algul rüüaldunud ja halvasti riietatud distsiplineerimatu armee kõikide imestuseks suurepäraselt varustatud ja väljaõpetatud Austria väed.

Lüüasaanud Austria nõustus sõlmima rahu. Rahuleping (Campofornio's 1797. a.) kindlustas Prantsusmaale Reini pahemal kaldal vallutatud maad. Prantsusmaa sai samuti endale Austria Madalmaad.

Veneetsia andis Napoleon tervena Austriale. See Itaalia maa-ala sattus Austria surve alla.

Prantsuse kodanlusele ja kogu Euroopale avaldasid Napoleoni võidud Austria üle tohutu suurt mõju.

Itaalia jaotati mitmeks nn. „tütarvabariigiks“, mis aga tegelikult olid sõltuvad Prantsusmaast. Savoja ühendati juba varem otseselt Prantsusmaaga, Šveits ja Holland muutusid Prantsusmaast sõltu-vaiks vabariikideks.

Kuid sõda jätkus ja selle lõppu polnud veel näha. Prantsusmaa peavaenlane, tugevast laevastikust kaitstud Inglismaa, kes sai töös- tuse jaoks tooraineid oma asumaaadest, jäi puutumata.

Sõja organiseerijaks ja inspireerijaks Prantsusmaa vastu oli Ing- lise peaminister Pitt (noorem). Ta varustas Euroopa feodaalriike rahadega sõjapidamiseks Prantsusmaa vastu, luues nende riikide „koalitsioone“ (liite).

Sõjaretk Egiptusse ja Süüriasse. Prantsuse vabariik otsustas võidelda Inglismaaga, andes talle lööke kõige tundlikumaille kohta- dele. Kasutades asjaolu, et Iirimaal valmistati ülestõusu, saatsid prantslased 1796. a. sinna oma vägesid kindral Hoche'i juhtimisel. Aga see katse nurjus. Siis pani Bonaparte ette alustada sõjakäiku Indiasse (millest osa oli 1763. aastani kuulunud Prantsusmaale), et Inglismaalt ära võtta see kõige hinnalisem „Inglise krooni pärl“. Sõjakäiku otsustati alustada Egiptuse vallutamiseks. Bonaparte ütles: „Egiptuse valitseja peab saama India valitsejaks.“ Direktoorium andis nõusoleku, ja 1798. a. mais sõitis Bonaparte 350 laevaga 30 000- mehelise armee ja kahurväega Egiptusse.

Et vältida kohtamist tugevama Inglise laevastikuga, laskis Bonaparte lendu kuulduse, et ta kavatseb läbida Gibraltari ja minna maale Iirimaal. Inglise admiral Nelson, tõmmates üles kõik purjed, ruttas Gibraltari juurde ja valvas seal Napoleoni. Aga Prantsuse laevastik võttis Toulon'ist kursi Egiptusele, Aleksandriasse.

Veendunud, et Bonaparte teda on petnud, ruttas Nelson jälle oma lae- vastikuga, aga nüüd juba Aleksandriasse. Ta ruttas nii väga, et jõudis Bona- parte'ist ette täpselt 48 tunni võrra. Leidmata Bonaparte'i Egiptuse rannikult ja olles kindel, et Bonaparte on läinud Konstantinoopoli sihis, ruttas Nelson sinna. Ta oli kindel, et ta sel korral ei eksi. Kuid samal ajal asus Bona- parte Aleksandrias rahulikult maale ja alustas pealetungi sisemaale.

Sõjakäik Egiptusse ja Süüriasse ebaõnnestus. Egiptuse elanikud olid sõltuvad Türgi sultanist, tegelikult neid valitsesid aga feodaalid, mamelukid, kellel oli tugev ratsavägi. Võitnud mamelukid püramiid- dide juures, tungis Bonaparte sisemaale. Araablased, koptid (Egiptuse muistsete elanikkude järglased) ja süürlased panid meeletult

vastu, mürgitades kaevusid. Süürias tapeti Napoleoni käsul vastu-
hakkamise eest kogu Jafa elanikkond. 4000 Jafa all end vangid
andnud türki sõdurit viidi mere äärde ja lasti viimseni maha.

Jõudes Akra'ni, mida türklased ja araablased kaitsesid inglaste
abiga, ei suutnud Bonaparte seda vallutada ja käskis taganeda. Armeed
oli nõrgenenud katkestamata võitlustest, põletavast kuumusest ja
katkust. Sellele lisaks oli side Prantsusmaaga juba katkenud. Nelson
sai viimaks teada, kus Bonaparte oli maale läinud, ja hävitas lae-
vad, millega Prantsuse armee tuli Egiptusse.

Suvorovi sõjakäik. Sel ajal sai Bonaparte teate sellest, et Vene-
maa, astunud 1798. a. sõtta Prantsusmaa vastu, saatis järgmisel,
1799. a. oma väed Itaaliasse. Vene väed teostasid Suvorovi juhtimisel
võitlusi. Prantsuse väed purustati. Itaalia vallutati Suvorovi
vägede poolt. Lumetuisu ajal ületas Suvorov 1799. a. St. Gotthard'i
mäekuru ja tema väed tungisid Šveitsi. Bonaparte sai teada, et hävi-
sid kõik tema võitude tulemused Itaalias. Sellele lisaks tuli teateid,
et Prantsusmaal endal pole direktoriumi seisukord kindel. Siis jättis
Napoleon oma armee Egiptuses maha, murdis suure vaevaga läbi
teda valvavate inglise laevade ahelikust ja ilmus oktoobris 1799. aastal
Pariisi.

18. brumaire'i riigipöörde. Kodanlus võttis Bonaparte'i vaimustu-
sega vastu. Tumedaist tegelastest-spekulantidest ja riigivarastest
piiratud direktorium oli selleks ajaks kaotanud autoriteedi mitte
ainult masside, vaid ka kodanluse keskel. Kodanlus nõudis tugevat
valitsust, kes raudse käega maha suruks nii monarhistid kui ka
jakobiinid ja eduga sõdiks feodaalkoalitsiooni ja Inglismaa vastu.
Kodanlus vajab tugevat mõõka. Tema pilgud pöördusid Bonaparte'i
poole, ja Bonaparte otsustas teostada riigipöörde. Pariisi pankurid
varustasid teda rahadega. 9. novembril 1799. a. (18. brumaire'il VIII
vabariigi aastal) kutsus Bonaparte hommikul enda juurde talle usta-
vad väed.

Just nagu Bonaparte'i poolt avastatud vandenõu ohu ettekäändel
viisid vanemate nõukogu ja viiesaja nõukogu Bonaparte'i nõudmisel
oma istungid üle Pariisi lähedal asetsevasse väikesse linnakesse
Saint-Cloud'sse. Mõlema nõukogu kaitse usaldati tõelisele vandenõu
organiseerijale, Bonaparte'ile endale.

Rbl. 3.—

A
15626

i22421658